

Cursusnota's

Klassieke mythologie 2015-2016

Jonathan Deboosere, Robin De Pril, Jonas Van Wilder, and Brecht Vercruyce

Ghent University

24 september 2016

Inhoudsopgave

Klassieke mythologie 15-16	2
Overzicht besproken mythes	2
Les 1: Inleiding	2
Les 2: Theogonie	2
Les 3: Prometheus	3
Les 4: Vruchtbaarheidsmythes	3
Les 5: De held	3
Les 6: Helena en Persephone	3
Les 7: Oedipus	3
Les 1: Inleiding	4
Les 2: Theogonie	8
Deel I: De geboorte van de goden	8
Deel II: Geloofden ze dat nu echt?	10
Les 3: Prometheus	12
Nawerking: Prometheus als mythisch model	17
Les 4: deel 1: Vruchtbaarheidsmythen en -riten	18
Deel I: vruchtbaarheidsmythes	18
Demeter en Persephone	18
Adonis en Aphrodite	21
Deel II: Theorie en interpretatie (Frazer)	22
Les 5: De held en zijn paradoxen	26
Perseus	28
Herakles	30
Theseus	31
Jason en Argonauten	32
Odysseus	34
Les 6: Helena en Penelope	35
Deel I: Helena: Over de macht van het beeld	35
Deel II: Penelope	38
De metaforiek van het weven	39

Les 7: Oedipus en de psychoanalyse. Tussen voorbestemming en vrijheid	40
Deel I: Mythe van Oedipus	40
Deel II: Psychoanalyse over/als mythe: verderschrijven aan het verhaal van Oedipus. . .	42

Klassieke mythologie 15-16

Nota's voor het vak [klassieke mythologie 15-16](#) gegeven aan UGent, schooljaar 2015-16.

Originele auteurs:

- Jonathan Deboosere
- Robin De Pril
- Jonas Van Wilder
- Brecht Vercruyce

Al deze nota's zijn **open source**. Voor aanvullingen of opmerkingen: zie [onze GitHub](#)

DO WHAT THE FUCK YOU WANT TO PUBLIC LICENSE
Version 2, December 2004

Everyone is permitted to copy and distribute verbatim or modified copies of this license document, and changing it is allowed as long as the name is changed.

DO WHAT THE FUCK YOU WANT TO PUBLIC LICENSE
TERMS AND CONDITIONS FOR COPYING, DISTRIBUTION AND MODIFICATION

0. You just DO WHAT THE FUCK YOU WANT TO.

Overzicht besproken mythes

Les 1: Inleiding

- Odysseus en de sirenen
- Pan en Syrinx
- Actaeon en Artemis
- Oedipus
- Narcissus
- Ilias
- Het overspel van Ares en Aphrodite

Les 2: Theogonie

- Verhaal oergoden: Chaos, Uranus en Gaia, machtsgreep van Kronos,...
- De geboorte van Aphrodite
- Zeus en Semele
- Anchises en Aphrodite: geboorte Aeneas
- De geboorte van Athena
- Zeus en Europa

Les 3: Prometheus

- Prometheus als schepper van de mens
- Prometheus en de verdeling van de offergaven
- De diefstal van het vuur
- De doos van Pandora

Les 4: Vruchtbaarheidsmythes

- Demeter en Persephone
- Myrrha en Kinyras
- Adonis en Aphrodite
- Demeter en Baubo
- Isis en Osiris
- Attis en Kybele
- Aeneis
- Balder
- De god Zagreus

Les 5: De held

- Heracles + zijn twaalf werken
- De vijf mensengeslachten (van Hesiodos)
- Gilgamesj en Enkidu
- Perseus: Danaë en de gouden regen, doden van de Gorgo, ...
- Bellerophon
- Hylas
- Koning Minos en de Minotaurus
- Theseus
- Jason, de Agronauten en het gulden vlies
- Scylla en Charybdis
- Odysseus

Les 6: Helena en Persephone

- Castor en Pollux
- Het offeren van Iphigenia door Agamemnon voor het vertrekt
- Tyndareïsche eed
- Verhaal van de twistappel (huwelijk van Thetis en Peleus)
- Mythe van Pygmalion
- Mythe van Narcissus
- Omzwervingen van Odysseus

Les 7: Oedipus

- Oedipus
- Tiresias en Athena

Les 1: Inleiding

18/02/2016

Eerste slide

- Scene uit het verhaal van [Odysseus](#) (Odysseus en de sirenen)

Figuur 1: The Siren, Edward Armitage, 1888

- Bemanning had was in hun oren gestopt en Odysseus bond zichzelf aan een mast.
- Sirenen bieden aan om Odysseus' eigen verhaal en zijn aandeel in de Trojaanse oorlog te vertellen
- Wanneer men nu spreekt over een 'mythe' kan dit met twee connotaties:
  - positief: meer dan zomaar een verhaaltje
  - negatief: slechts een mythe, een illusie
- Belang van mythe = van mythes kunnen genieten en leren zonder op de klippen te lopen

Waarom een cursus mythologie?

- Vormen een belangrijk deel van onze cultuur
- Vanaf de renaissance zijn mythes een algemeen referentiekader: iedereen kent de verhalen. Gebruikt als kapstok voor andere kunst en verhalen.
- Het over de aard van de mens hebben als fabulerend wezen.

Hoeksteen in ons cultureel referentiekader (slide 1)

- linksboven: mount olympus: theaterstuk van Jan Fabre dat 24 uur duurt en volledig draait om Griekse tragedies.
- rechts: [Pan](#) (Lat.: Faunus) en [Syrinx](#); schilderij van Pieter Paul Rubens

Syrinx is [...] een nimf en leerlinge van de godin Artemis.

Syrinx [...] werd [...] bemind door de god Pan. Op een gegeven moment werd Syrinx achterna gezeten door een opgewonden Pan. Syrinx zette het op een lopen, maar strandde bij de rivier Ladon, die zij niet kon passeren. Ten einde raad deed ze een gebed, dat werd verhoord en ertoe leidde dat Syrinx net op tijd veranderde in riet. Pan kon niet anders dan de hoop opgeven en blies gefrustreerd langs het riet. Hij ontdekte dat dit een bepaalde toon gaf en snoed het riet af om er een panfluit van te maken.

Figuur 2: Pan en Syrinx, Peter Paul Rubens

Hoeksteen in ons cultureel referentiekader (slide 2)

- Afgebeeld mythe: [Actaeon en Artemis](#) (= Diana bij Romeinen)
  - Kunstwerk centraal: Actaeon III, Berlinde De Bruyckere, Performance recht-onder: Romeu My Deer, Berlinde De Bruyckere (Danser: Romeu Runa)
Actaeon is een jager die samen met zijn honden op jacht is. Tijdens zijn tocht komt hij Artemis tegen die samen met haar nimfen aan het baden is aan een bron. Omdat het een sterfelijke man niet is toegestaan Artemis naakt te zien, verandert ze hem in een hert. Daarop wordt hij opgejaagd en verscheurd door zijn eigen honden, die hun meester niet meer herkennen.
- Mythologie is een onderzoeksgebied. Waarom vertellen mensen over heel de wereld zo'n verhalen? Mensen denken en communiceren via verhalen.
- In volgende onderzoeksgebieden is mythologie relevant:
  - [Antropologie](#)
  - Theologie
  - Wetenschapsfilosofie
  - Psychologie
  - Letterkunde

Hoeksteen in ons cultureel referentiekader (slide 3)

- Gedicht (Thebe): lijkt op het eerste zicht slechts een verwijzing te bevatten naar mythologie, namelijk de titel zelf.
- Afgebeeld mythe: [Oedipus \(mythe\)](#).

Hoeksteen in ons cultureel referentiekader (slide 4)

- We leven in een cultuur die het heden meer benadrukt.
  - Bv: Het journaal -> quoteert tweet

Het belang (en gevaar!) van verhalen (slide 1)

- ‘The Story Wars’ ~> voor reclame

Het belang (en gevaar!) van verhalen (slide 2)

- Michael Witzel
  - Gaat in zijn boek, The Origins of the World’s Mythologies, op zoek naar de stamboom van de mythologie. Hij doet dit op basis van verschillende wetenschappelijke methodes.
  - Universeel thema voor alle mythes: de dood en sterfelijkheid

Wat is een mythe? Poging tot definitie...

- Het oude Grieks had zelf geen woord voor ‘mythe’. Komt van ‘muthos’, een zeer algemene term voor een taalhandeling, het gesproken woord.
- Vanaf Plato: tegenstrijd van logos <=> muthos
- Mythen: geen eenduidig antwoord. Alle conclusies moet je zelf trekken. Vaak een antwoord op onbeantwoordbare vragen.

Oplossing: definitie via ‘familiegeijkenissen’

- Sacraal: bevat heilige, bovennatuurlijke elementen.
- ritueel: vaak is een mythe verbonden aan een zekere handeling (denk aan de communie bij de christenen)
- Geïsoleerd van de fysieke realiteit: Meestal spelen mythen zich af in een soort parallel universum, een andere realiteit.
- Verzoening: Veel mythes proberen een fundamentele tegenstrijdigheid te verzoenen. Sommige zaken staan lijnrecht tegenover elkaar en daar hebben mensen het blijkbaar moeilijk mee (bv leven <=> dood, zomer <=> winter, ...)
- Mythes staan bijna nooit alleen. Personages, plaatsen en gebeurtenissen keren terug in verschillende mythes. Vaak past een mythe in een heel raamwerk van andere verhalen. Vaak worden mythes op verschillende manieren verteld, en werden al deze verschillende versies ook aanvaard.

Verwante termen (al dan niet strikt te onderscheiden)

Het ontstaan van mythe als begrip en mythologie als studieveld

Mythologie als een veld van vragen

Mythen, waarheid en werkelijkheid

25/02/2016

Mogelijke onderverdelingen

- **Qua thema**

- **Kosmogenie:** mythes over het ontstaan van het universum en de wereld.
  - * Zelfs wetenschappelijke theorieën kunnen beschouwd worden als kosmogenie
  - * Niet zomaar een verhaaltje, gaan vaak op zoek naar verklaringen
  - * Niet universeel. Er zijn culturen (waaronder een aantal indianenstammen) die absoluut geen ontstaansmythes hebben. Bij deze volkeren wordt vaak gewoon aanvaard dat er een moment was waarvoor het universum niet bestond en daarna wel bestond.
- Theogonie: studie van de goden
- Vaak voorkomend thema: De mensheid is niet op zijn plaats in deze wereld.
  - * In veel culturen wordt verteld dat de mens haast per ongeluk is gecreëerd (ook bij de Grieken). Dit staat recht tegenover de christelijke gedachtengang waarbij God de mens schiep naar zijn beeld en de taak gaf over de wereld te heersen.
  - * Centrale vraag: ben ik gewenst? Heb ik wel een bestaansreden.
- Vruchtbaarheidsmythes: de beschavingen die mythes creëerden waren nog sterk afhankelijk van de landbouw voor hun voedsel. Ook jagen en vruchtbaarheid in de betekenis van kinderen kunnen krijgen belangrijke aspecten.
  - * Vaak ook ruimer gezien: spirituele vruchtbaarheid + leven en dood
- Lokale / patriottistische mythen
  - * vaak gebruikt in nationalistisch gedachtegoed: geven een zekere legitimiteit aan een volk.
  - * Bijvoorbeeld: [De Aeneis](#) van Vergilius. Werd door Augustus gesponsord als propagandamiddel.
- Heldenmythes (vaak gelinkt aan Lokale / patriottistische mythen)
  - * Veel voorkomende centrale vraag: wat maakt een mens een goed mens?
  - * Helden als rolmodellen
  - * Hybris: overdreven trots, hoogmoed, overmoed, grootheidswaanzin; helden overschrijven vaak grenzen.

- **Qua functie**

- Verklaring, fundering ('aitiologische' mythen > Gr. aition = oorzaak, oorsprong) van religieuze, sociale, politieke, natuurlijke... gebruiken, instellingen en fenomenen.
  - * Bijvoorbeeld: verklaren waarom mensen moeten sterven. Verklaringen kunnen brengen vaak een zekere troost
- Troost en zingeving
- Paradigma/exemplum
- Reflectie, stellen van vragen, exploratie 'condition humaine'
- Ontspanning, vertelling
- Aangehaalde mythe: [Narcissus](#)

De belangrijke interactie van mythologie met andere velden...

- Verschil religie - mythe:
  - Religie: bevat een sterk conformisme. Er zijn vaak concrete, vaste vormen van verhalen en bijhorende rituelen. Een religie bevat vaak levensregels.
  - Mythes: niet door een god geschreven (in tegenstelling tot bv de bijbel, woord van god). Wordt vaak op verschillende manieren verteld, en ook zo aanvaard. Geen heilig boek, waardoor er ook geen "juiste" leer is. Het zijn geen verhalen neergepend door de goden, maar over de goden.

Chronologie

- [Minoïsche beschaving](#) (Afrikaanse achtergrond)

- Dark ages: komst van het alfabet: mythes worden voor het eerst gefixeerd (in schrift vastgelegd). Eenmaal een mythe wordt opgeschreven, houdt hij op een “mythe te zijn”, het verhaal evolueert niet verder.
- **Ionische verlichting:** De oude Grieken zelf beginnen aan godenkritiek te doen. De eerste wetenschappelijke methodes worden toegepast door de natuurfilosofen. Het pre-wetenschappelijk denken.

Bronnen

Hoe werd de mythe door de Grieken verteld?

- Rol van de zanger
  - Vaak komt er in de mythes zelf een zanger voor
  - Ook in de Ilias komen vaak zangers aan het woord.
- **Ilias:**
  - De dood van **Patroklos**, **Hektor** en **Achilles** zijn één (symboliek in de wapenuitrusting)
  - Achilles vertelt Priamos een verhaal wanneer deze komt smeken om het lijk van Hektor
  - In de Ilias wordt nooit over de val van Troye verteld. Een minder epos had dit nog expliciet moeten vertellen.

Nu moeten ook wij...: het voorbeeld van Niobe

- **Niobe:**
  - 7 zonen en 7 dochters
  - voelde haar gelukkiger dan **Leto**

Les 2: Theogonie

Deel I: De geboorte van de goden

- “Naar hun beeld”: kan twee betekenissen hebben: mens naar het beeld van de goden, of omgekeerd?
- eerste godenkritiek: Griekse filosofen zien dat goden van andere culturen gevormd zijn naar het beeld van die culturen. Daarom besluiten ze dat de goden door de mensen zelf zijn gevormd.
- De klassieke Griekse goden hebben een moment van ontstaan. Ze zijn zelfs niet de eerste goden. Er bestonden goden voor de huidige generatie van goden. Deze oudere generaties goden hebben veel minder weg van mensen. Sommigen hebben dierlijke gedaantes, of hebben zelfs geen materiële vorm.
- De Olympische goden zijn antropomorf. Ze zijn zeer menselijk in hun gedaante en gedragingen. Ze hebben zelfs menselijke gebreken.
  - Het verschil met mensen: zijn almachtig en onsterfelijk.
  - Belangrijk: mensen zijn eigenlijk bijna goden. Ze zijn slechts een klein stapje verwijderd van het goddelijke. Dit is een zeer belangrijke thematiek in een aantal mythes.
- Waarom zijn de Olympiërs niet de oudste goden:
  - In de veel van de hedendaagse religies is de godheid het begin van alles. Hij is de schepper van alles en is er altijd geweest (bv ook bij christenen).
  - Verklaring 1: Oudere goden zijn restanten van de goden van oudere culturen. Door allerlei volksverhuizingen raakten deze goden verdrongen maar niet vergeten. Ze kregen een plaats in de nieuwere mythologie. => Geen concreet bewijs voor deze theorie

- Verklaring 2: De evolutie van de goden is een reflectie van het Griekse denken. De mens is stilaan bezig de chaos van de wereld te temmen. De Olympiërs weerspiegelen de tot vriend making van de wereld door de mensheid.

De dichterlijke oorsprong van de goden

Hesiodos' Theogonie: chaos en de primordiale wezens (slide 1 en 2)

- De allereerste god was **Chaos** (In het Grieks ± de leegte). Is man noch vrouw, hemel noch aarde.
- **Homerus** en **Hesiodos** zorgen voor de “eerste” standaard theogonie bij de oude Grieken. Hun beeld van de stamboom, het uitzicht, etc. van de goden werd algemeen aanvaard.
- **Tartaros** is een van de goden die ontstond uit Chaos. Hij was de god van de duisternis. Later werd dit de hel bij de Grieken.
- **Eros** was ook een van de kinderen van Chaos. Hij stond voor de liefde (maar eerder zoals in het vurige verlangen).
  - Deze god komt ook terug in de psychoanalyse van Freud, één van de kaders die gebruikt wordt om mythes te verklaren.
- Hemel (Uranos) en aarde (Gaia) is een liefdeskoppel dat uit elkaar moet gehouden worden zodat er plaats kan zijn voor leven op aarde. Dit is een universeel thema dat in veel mythologien terugkomt.

Hesiodos' Theogonie: de machtsgreep van Kronos

- Kronos pleegde de eerste machtsgreep onder de goden. Hij castreerde Uranus en greep de macht.
- Kronos verslond zijn kinderen ~> “De tijd verslindt alles wat het voortbrengt.”
- Volgens de versie van Hesiodos is **Aphrodite** geboren uit de golven van de zee uit het zaad van Kronos.

Kronos, Vader Tijd

- links: schilderij van **Giorgio Vasari**

Hesiodos' Theogonie: de geboorte van Aphrodite

- schilderij: De geboorte van Venus door **Sandro Botticelli**

10/03/2016

Kort overzicht van Theogonie 233-1022

- Zeus: jongste zoon, oppergod, enigste zoon die ontsnapte aan Kronos' vraatzucht
- Hera: godin van het huwelijk, zeer negatief personage
- Poseidon: god van aardbevingen, zee
- Hades: god van de onderwereld
  - voor de grieken: geen negatieve god
  - Pluto bij de Romeinen: afgeleid van rijkdom
- Hecate: godin van o.a. de kruispunten
  - Er is een soort van gevaar/magie verbonden met kruispunten. Een overgang van de ene plaats naar de andere. Dat is waar de dingen onduidelijk zijn.
- Demeter: aardgodin
- aarde = neutraal

- Geen verhalen over Hestia:
  - niet avontuurlijk
  - eed van de maagdelijkheid
  - godin van de haard/het huiselijke: ‘haard’ -> belangrijk principe: vuur = veilige voedende kracht
- Tartaros = ruimte onder de onderwereld, “onder de onderwereld”
- Semele wil als bewijs dat Zeus zich aan haar vertoont als bij Hera, waarin hij zijn goddelijkheid aantoon.

  - Semele wordt tot as verpulverd, want de mens kan niet tegen de aanwezigheid van de bliksemenschicht van Zeus. Zeus neemt kind uit haar buik en plant het in zijn dij.

- Achilleus: gedoemd om te sterven
- Anchises: Trojaanse prins
  - belooft aan Aphrodite dat hij aan niemand vertelt dat zij samen hebben geslapen, want zij schaamt haar ervoor dat zij met een sterveling slaapt. Anchises kan toch niet zwijgen en wordt als straf blind.
- Odysseus: enigste held die de onsterfelijkheid afwijst.
- Athena: maagdelijke godin
  - weinig vrouwelijke trekken
  - geboren uit de schedel van Zeus (met uitrusting aan)
- Apollo:
  - god van het licht
  - begeleider van de muzen
  - ~ het harmonische
- Hermes:
  - boodschapper van de goden
  - een van de weinige goden die de drempel tussen wereld en onderwereld mocht overschrijden
  - begeleider van de zielen naar de onderwereld (psychopomp)
  - ~ beweeglijkheid
  - ~ snelheid van de geest
  - Romeins: ‘Mercurius’ (= snelst ronddraaiende planeet)
- Hebe: =“jeugd”

De 12 Olympische goden

- (zijn er eigenlijk 15)
- Poseidon en Hades zijn randgevallen en worden niet altijd bij de 12 erkend.
- Voor de Grieken is Hades geen negatieve god, want zonder dood is er geen leven.

Deel II: Geloofden ze dat nu echt?

De Muzen: het mythische ‘waarheidsregister’

- ‘waarheidsregister’: meerdere manieren om naar de waarheid te kijken. Een waarheid kan voor verschillende volkeren een verschillende invulling hebben.
- ‘Geheugen’ is een steunpilaar van de maatschappij en hangt zeer nauw samen met ‘Rta’
– ‘Rta’ = ‘waarheid’ (Latijnse ‘veritas’)

Een reddingspoging: rationalisering en allegorie

- Tantalosuitdrukking = in de buurt komen van iets wat je wil, maar er net niet bij kunnen.

Turtles all the way down. Waarom mythe geen mislukte wetenschap is.

- Figuur rechtsboven: schildpad -> symbool voor zekerheid, stabiliteit
- Wetenschap heeft het probleem dat het nooit kan stoppen.

17/03/2016

Antropomorfisme (2): een moderne verklaring

- Video: Heider - Simmel: Onderdeel van een studie (An Experimental Study of Apparent Behavior). Hierin werd aangetoond dat de mens biologisch bepaald is om overal verhalen achter te zoeken en hierbij te antropomorfiseren.
  - dit lijkt zeer irrationeel
  - mogelijke verklaring: wanneer je dingen gaat aanzien als wilsinstanties biedt dit een mogelijkheid om er controle over uit te voeren. Zo brachten de oudere culturen offers voor om bepaalde goden gunstig te stemmen en zo iets te verkrijgen. Het is dus een poging om de wereld te begrijpen en te beïnvloeden
- boek: faces in the clouds (van Stewart Guthrie)
  - theorie over religie
  - gaat over de menselijke reflex om personages te zien in allerlei zaken.
- Waarom doen we dit?
  - Darwinistische verklaring. Als oermens heb je er altijd iets aan te winnen als je voortdurend op zoek bent naar menselijke vormen, of algemener, naar de meest betekenisvolle interpretatie. Het voorbeeld hiervan is de boulder or bear theorie. Stel je een oermens voor die in de verte iets ziet dat lijkt als een rots, maar het kan even goed een beer zijn. De verstandigste keuze is dan van de meest extreme veronderstelling vanuit te gaan en het als een beer te zien.
- Het is haast onmogelijk om antropomorfismen volledig te vermijden.
  - mensen hebben deze vermenselijkte beelden nodig van zaken om de wereld te begrijpen.
  - zelfs in de meest droge wetenschappelijke artikels vind je vormen van antropomorfismen terug (bv beschrijven gedrag van atomen alsof ze een eigen wil zouden hebben)

Hans Blumenberg: de existentiële functie van de mythe

- mythologie = begin van elke cultuur
- mens = het niet-vastgestelde dier
- We zijn als soort van onze instincten vervreemd. We zijn vrij om te doen wat we willen. Dit brengt ook een probleem met zich mee. De mens weet niet altijd wat te doen.
- mythes ontstaan om de wereld te doen schijnen als een plaats waar we als mens welkom zijn. Dit vloeit uit een oerangst van de mens, die niet weet wat hij met de wereld aanmoet.
- De mens beseft dat hij niet hoeft te bestaan en weet ook dat er moment komt waarop hij niet meer zal bestaan.
- Mens = het wezen dat gewenst wilt zijn. Wij willen onszelf wijsmaken dat de wereld ons bestaan wenst en we niet gewoon een toevalligheid zijn.
- In eerste instantie was de wereld de mens zeer vijandig. Daarom zagen veel culturen de natuur als een wilsinstantie die ze gunstig moesten proberen houden of konden wegjagen of nog beter, als vriend maken. De eerste stap hierbij was hem leren kennen en beter begrijpen, en hiervoor kwam de mythologie goed te pas.
- De uitdrukking "Angst greep hem/haar" komt in zowat elke cultuur voor. Ergens zit er dus in ons collectief taalgevoel het beeld van de angst als een soort roofdier die zijn prooi beheert.
- Wanneer de wereld veiliger wordt voor de mens en hij minder is onderhevend aan de grappen van de natuur, ontstaan voor het eerst het beeld van de liefdevolle god.

Paul Veyne: de mythe is ‘ni vrai, ni faux’

- Geloofden de oude Grieken zelf in hun mythes?
  - Eigenlijk is dit geen correcte vraagstelling. Het huidige begrip van “geloven” is verankerd met recentere religies zoals Christendom en Islam. Het monotheïsme brengt het geloof in één god, één boek en één leer. Het polytheïsme uit de oudheid was veel vrijer. Er waren veel goden, veel versies van mythes. Er was dus geen vaste leer die iedereen strikt diende te volgen.
  - “Ni vrai, ni faux”: het maakte voor de oude Grieken niet uit of de mythes nu al dan niet echt zijn.
  - Vaak was het bij de Grieken wel belangrijk dat de erediensten op de correcte manier verliepen.
- De tijd en ruimte waarin de mythes zich afspeLEN zijn anders dan de onze. Nu zouden we spreken van een parallel universum. Het is dus niet dat de Grieken dachten dat de goden opeens vanuit de hemel naar de aarde konden komen.
- universeel gegeven: mensen zijn in staat om tegenstrijdige dingen echt te geloven als het hun goed uitkomt.

Les 3: Prometheus

17/03/2016

Opzet van deze les

- rechts: schilderij van Heinrich Füger: Prometheus brengt het gestolen vuur naar de mensen.
(Kleine beeldje van voor in het donker = de mensen)

Prometheus

- mythe: Prometheus als schepper van de mens
- mythe: Prometheus en de verdeling van de offergaven
- Prometheus (intelligentie, vooraf denker) <—> Epimetheus, broer van Prometheus (domheid, achteraf denker)
  - combinatie ervan: de mens
- Prometheus = trickster -> alles in de war doen lopen
  - Andere voorbeelden van tricksters:
    - * Loki
    - * Coyota
    - * Hermes: heeft **staf met slangen** (slangen ~ vereniging van tegenstelling (conjunction oppositorum))
    - * zwarte piet: is geschminkt -> heeft iets te verbergen
- Hij was een oerrebel, de eerste die zich durfde te verzetten tegen de goden.
- Prometheus kreeg geen tempels etc. zoals goden, vanwege zijn dubbelzinnig karakter.
  - kreeg wel een fakkeltocht

Structuralistische ‘mythanalyse’

- parole: zijn onder andere de stopwoorden die je gebruikt. Dit is anders voor iedereen, maar er is een gemeenschappelijke structuur, de ‘language’. Dit geldt ook zo voor de mythologie volgens Strauss. Er is daar ook een onderliggende structuur.
- Niets heeft een betekenis op zichzelf: enkel als je het in relatie met iets anders plaatst. Je zet het in een raster met andere begrippen. Slenteren heeft enkel maar betekenis omdat ook wandelen, lopen en stappen bestaat.
  - Voorbeeld: schaakspel: je kan perfect een schaakspel met totaal andere figuren opstellen. Je kan de betekenis afleiden vanuit hun betekenis ten opzichte van elkaar. De pionnen staan vooraan, koning in het midden etc. Dit concept is het idee achter het structuralisme.
- Bij structuralisme: je verricht een studie van de relatie tussen zaken en niet over zaken op zich.
- Bij mythes: kijk naar de tegenstellingen: man - vrouw, zee - aarde,....
- Dit komt voort omdat de mens ook biologisch uit tweetallen bestaat. twee handen, twee oren, zelfs twee hersenhelften.
- Tegenstellingen kunnen nogal eens botsen. De mythe heeft in de eerste plaats als doel om al deze zaken die tot conflicten kunnen leiden te verklaren en te plaatsen. Het narratief is een manier om tegenstellingen tot relatie te brengen.
- Strauss is aanhanger van het idee dat mythes niet absurd zijn. Onderliggend zit er altijd een zeer sterke logica. Hij zoekt naar deze logica zonder rekening te houden met de context waarin deze mythes zich ontwikkelden, en velen vinden dat hij hierin in de fout gaat. Bij zijn analyses houdt hij geen rekening met chronologie, hij fileert als het ware de mythes en bekijkt de aparte stukjes.

Gernet-school

- Groep van navolgers van Strauss die zich rond Gernet hebben verzameld. Combineren leer van Gernet en Strauss. Ze houden net WEL veel rekening met de context van de mythes. Velen van hen zijn hellenisten, dus ze zijn wel geïnteresseerd in de omstandigheden van de mythes. Mythes zijn vaak een knooppunt waar alle deze structuren (politiek, sociaal, psychologisch,...) samenkommen.

Hesiodos

- Hesiodos wordt als een van de stamvaders beschouwd van de Griekse mythologie (samen met Homerus).
- ‘theogonie’ en ‘werken en dagen’ zijn twee werken
- Het is nog altijd niet duidelijk of Hesiodos wel degelijk een persoon was. Kan een verpersoonlijking zijn van een groep mensen.
- Werken en dagen: boerenkalender. Handleiding voor het goede leven van een boer. Hier somt hij op wat de goede dagen zijn om te planten en te zaaien etc. Hij vertelt hier zelf een soort van kaderverhaaltje in. Zijn kwadelijke broer Perses probeert hier de erfenis naar zich toe te trekken. Hij vertelt zijn broer een verhaal over rechtvaardigheid. Het is de bedoeling dat alle mensen werken. In deze context vertelt hij ook over Prometheus.
- Versie van Hesiodos brengt geen gestructureerd verhaal over Prometheus. Bestaat zelfs uit twee versies (in zijn twee werken), die elkaar niet altijd volgen of zelfs elkaar tegenspreken. Dit komt omdat de verhalen in principe door de lezers gekend zijn en slechts als herinnering worden opgeschreven.

Theogonie

- verdelen van porties: wat wordt hier bedoeld? Bij rituele offergaven werd niet het hele dier aan de goden geofferd. Vlees was zeer duur en werd niet alle dagen gegegeten. Achteraf werd slechts een deel verbrand en de rook hiervan was dan het deel voor de goden (vaak enkel de botten en ander slachtafval). Blijkbaar was er ooit discussie tussen de mensen en de goden over welk deel er nu voor wie bedoeld is bij de offergave. Hier slaat het “verdelen van de porties voor goden en mensen” op.
- Venkelstengel, is hol binnenin.
- Als straf voor het goede vuur => het prachtig kwaad (de eerste vrouw). Dit is Pandora.
- Hesiodos klaagde doorheen al zijn werken over de vrouw.

slide met beeldhouwwerk en schilderij

- links: beeld van Nicolas-Sébastien Adam
- rechts: schilderij van Jacob Jordaeus

Werken en dagen

- Ook hier komt de mythe in voor, maar in andere vorm.
- Levensles: je moet hard werken. Dit komt omdat de goden het “leven” voor de mensen verborgen hebben. De betekent dat de mensen de aarde eerst moeten bewerken voordat haar vruchten naar boven zouden komen. Zeus was verbolgen over de mensen (niet geweten waarom) en ontnam ook het vuur.
- Epimetheus trouwde zonder denken met Pandora.
- Er is dus helemaal geen doos in het originele verhaal. Erasmus heeft “kruik” verkeerd vertaald. Er was dus enkel een kruik (waar deze vandaan komt etc wordt niet verteld).

Schilderij

- links: pandora wordt gemaakt door Athena en Hephaistos. In Hesiodos' versie droegen alle goden bij aan haar creatie.
- rechts: schilderij van John William Waterhouse
- Waarschijnlijk oorspronkelijke etymologie: hier wordt pandora niet gemaakt door de goden, maar staat op uit de aarde. Ze is het epitheton van de Aarde. Hier betekent het de “alles schenkster”. Ze was waarschijnlijk eerst een vruchtbaarheidsgodin.
  - Dit ondersteunt de theorie dat de vruchtbaarheidsgodin voordien een veel prominentere rol had in de religie. De maatschappij werd echter steeds meer patriarchaler. Het vrouwelijke symbool werd steeds diabolischer voorgesteld.

De Analyse van Jean-Pierre Vernant

- Het vuur is een gift die de goden al dan niet kunnen geven.
- Ook bij de truc met de offergaven is een vorm van stelen aanwezig. Prometheus probeert het vlees met een list te stelen. Dit geldt ook voor het graan. Ook de gift van de vrouw bevat een element van krijgen of niet krijgen.
- Heel de mythe van Pandora is dus verweven van tegenstrijdigheden. Een mooi geschenk met een kwalijke inhoud (de vrouw), de onappetijtelijke maag verbergt het lekkere vlees. Een belangrijke les is dus dat niets is wat het op het eerst zicht lijkt. En dit geldt dubbel bij het handelen met de goden.
- Er zitten ook verklaringen in voor bepaalde zaken. Waarom zijn de goden tevreden met enkel de botten etc?
- Verklaring van paradoxale: het onaangename van het werken is nodig om het aangename van het oogsten te bereiken.

- Pandora lijkt in alle aspecten op de offerporties. Met haar aantrekkelijke uiterlijk verbergt ze haar kwaad.
  - De vrouw is ook gelinkt aan de maag. De man moet voor zijn vrouw en kinderen werken.
- De vrouw en het vuur kunnen ook met elkaar vergeleken worden. De vrouw moet net zoals het vuur continu gevoed worden.
- De vrouw kan ook vergeleken worden met het graan.

Socioculturele analyse

- deze mythe vertelt waarom de wereld zo vol paradoxen zit. Er worden geen oplossingen geboden, maar een verklaring op zich kan al een zekere troost en houvast bieden.
- aetiologische mythe = verklarende mythe: geeft antwoord op de vraag ‘Waarom is iets zo?’
- 4 essentiële zaken voor een menselijk leven:
  - het offer
  - het huwelijk
  - de landbouw
  - het vuur ==> al deze dingen duiden aan dat de mensen geen goden zijn. Ze tonen het punt waar het is misgelopen tussen de mensen en de goden. Dat is waarom de mensen niet meer met de goden aan tafel zitten. Een menselijk leven bestaat in het beste geval uit een combinatie van goede en kwade.

24/03/2016

Uitleg bij verschillende slides

- Er heeft een feest plaatsgevonden voor goden en mensen (bij verhaal van bedrog met offergave). Het veld speelt zich af op een papaverveld. Verwijzing naar de droomrealiteit waarin het verhaal zich afspeelde (ni vrai, ni faux).
- Op dat moment was er nog niet zo een groot verschil tussen goden en mensen.
- Deze mythe is een verklaring waarom de verdeling van de offergave is zoals ze is (vlees voor de mensen, rest als offer).
- Vroeger zaten we als mens aan tafel met de goden, nu kunnen we ze enkel bereiken via offergaven. Deze mythe gaat dus over de breuk tussen de mensheid en de goden.
- In vele jagersculturen worden de botten en het vet op gelijkaardige manier “teruggegeven” aan de goden of natuur of etc. Dit is vaak vanuit het idee dat we als mens niet alleen zomaar alles mogen nemen. We moeten gedeeltelijk teruggeven zodat er dieren blijven komen.
- In het verhaal wist Zeus dat hij het “verkeerde” deel nam (dus niet het vlees). Dus is het deel met de maag en het vlees misschien niet de juiste keuze. De maag symboliseert het feit dat wij mensen moeten eten om te blijven leven. We hebben onszelf veroordeeld tot de honger. Het vlees is dan weer symbool voor de dood. Door het nuttigen van het dode vlees, veroordeelde de mensheid zich tot de sterfelijkheid. De botten blijven bestaan, ze staan voor de onsterfelijkheid. Dus ook hier is niets wat het lijkt. De onaantrekkelijke stapel was inderdaad de betere keuze. Dus niet enkel Prometheus, maar ook Zeus zelf gebruikt een list.
- Prometheus stak de fakkel in brand door ze aan de sterren te houden. Waarom waren de sterren zo belangrijk voor primitieve culturen: de zon en sterren zijn een van de weinige houvast in een zeer veranderlijke wereld. De zon komt elke dag op, en de sterren volgen een vast patroon. Dit werd heel vaak als iets goddelijks aanzien.
- Er is een verschil tussen het hemelse en aardse vuur. Het hemelse vuur is stabiel en eeuwig. Het aardse vuur kan uitgaan, moet steeds gevoed worden en je kan je eraan verbranden. Dit is alweer een symbool voor de sterfelijkheid. Het onvergankelijke hemelse vuur is het ideaal voor de mens. Komt overeen met Pandora: Pandora doet ook haar man opbranden als een fakkel. De man moet voortdurend werken om haar te voeden.
- Pandora komt ook overeen met de granen. Er moet geploegd worden om er iets nuttigs uit te kunnen halen.

- Pan = al; dorum = geschenk.
  - Bij Hesiodos is dit in de betekenis dat ze een geschenk was van alle goden (alle goden hebben bijgedragen).
- De mens is veroordeeld tot een bestaan doordrengd van combinaties van tegengestelden (het goede en het kwade). Er is altijd vreugde en verdriet, ziekte en gezondheid, geboorte en dood. De mythe zegt niet hoe je daarmee kan omgaan, maar geeft wel een verklaring waarom het zo is. Ze moraliseert niet, ze verklaart alleen.
- Broodetende geslacht van mensen: vlees en brood zijn dingen die vergaan. Door ons te voeden met deze tijdelijke zaken, zijn we zelf verdoemd om te vergaan. De goden eten geen brood en vlees.
  - Deze thematiek komt ook voor in het Gilgamesj epos. Daar ziet Gilgamesj zijn vriend sterven. Dit kan hij niet verwerken en gaat op zoek naar het geheim van de onsterfelijkheid. Hij trekt op een queeste naar de andere kant van de wereld op zoek naar de enige onsterfelijke mens (die als enige de zondvloed had overleefd). Deze zegt dat Gilgamesj eerst het kleine broertje van de dood moet overwinnen, de slaap. Gilgamesj probeert dan wakker te blijven. Dit lukt hem niet en hij slaapt door zijn vermoeidheid zeven dagen lang. Wanneer hij wakker wordt liggen er zeven broden voor hem, waarvan er al een deel aan het vergaan zijn. De man vraagt hoe hij onsterfelijk denkt te worden als hij zich al voedt met broden die zelf vergaan.
- De goden leven van nectar en amborzijn. Deze kunnen het lichaam volledig genereren en zelfs onsterfelijk maken. De goden eten dus geen brood en vlees.
- Hesiodos spreekt ook van een gouden tijd. In die tijd groeide het graan en vruchten over heel de aarde spontaan. De mens bevindt zich tussen de goden en de dieren. De landbouw markeert de tussenpositie. De dieren leven nog gewoon van de aarde. In de gouden tijd waren er nog geen vrouwen. Er was dus nog geen voortplanting. De mens waren toen dus een soort van onsterfelijk geslacht. In andere versies kwamen de mensen voort uit de aarde.
- Plato's symposium: het verhaal van de bolwezens. Er was een verhaal over het ontstaan van de liefde. Oorspronkelijk waren de mensen bolwezens. De mensen bestonden toen uit een bol met vier armen, vier benen, vier ogen, etc. Deze mensen waren zeer machtig en de goden waren jaloers op deze wezens. Daarom hakten de goden ze in twee (de navel is waar de goden de huid weer binnentrokken). Er waren drie soorten bolwezens: die van de zon, die van de aarde en die van de maan. De zonwezens zijn de homoseksuelen, de aardwezens zijn de lesbiennes en de wezens van de maan zijn de heteroseksuelen. Sinds de goden de bolwezens gescheiden hebben, zijn alle mensen op zoek naar hun andere helft.
- De Grieken zaten hier zeer mee in: de mannen hebben altijd een vrouw nodig om zich voort te kunnen planten.
- Partegogenese: dit is de maagdelijke voortplanting. Dit is een belangrijk thema voor een aantal mythes. Denk aan Zeus die in staat was om Athena te verwekken.
- De mens is een gebrekkig wezen: hij heeft de landbouw en het huwelijk om te kunnen leven en zich voort te planten. Bij de goden ligt dit anders: deze doen niet aan landbouw en kunnen zich zelfs alleen voortplanten.

Slide met vaasschildering en schilderij

- schilderij van Jean Cousin the Elder
- Eva prima pandora: er is een grote parallel tussen Pandora en eva uit de bijbelse verhaal van de zondeval. Het is de vrouw die de appel van de slang aanneemt. Dit zorgt dat het kwade over de mensheid komt. De vrouw wordt aanzien als de schuldige voor de dood.
- Bijna alle mythologien komen overeen in het idee dat de vrouw verantwoordelijk is voor de sterfelijkheid van de mens. Dit komt waarschijnlijk omdat de vrouw ook instaat voor het geven van het leven. Ze zorgt voor de geboorte, dus zal ze ook wel met de dood te maken hebben.
- Het vuur onderscheidt ons van zowel de goden als van de dieren. Er is geen enkel dier dat

zich bedient van het vuur. De mensen hebben echter enkel toegang tot het aardse vuur, in tegenstelling tot de goden die het hemelse vuur kunnen aanwenden.

Geen specifieke slide

- Nog een onverklaard element: de kruik van Pandora. Waarom had Pandora nog een kruik nodig als ze zelf al symbool staat voor de komst van het kwade over de mensheid.
- We weten niet vanwaar de kruik komt.
- Enkel de hoop blijft nog zitten wanneer ze de kruik weer sluit.
- Alweer kunnen we de hoop plaatsen als een scheiding tussen mens, dier en god. Goden hoeven niet te hopen. Ze hebben alles wat ze willen. Ook het dier zal niet hopen. Het ondergaat wel leven en dood, maar is niet bewust van zijn situatie. Het weet niet dat het moet sterven. De mens is dus de enige die moet sterven en lijden, en is zich daar ook nog eens van bewust. Hij is dus de enige die kan hopen.
- Aesgulos: tragedieschrijver. Hij beschrijft hoe Prometheus wordt vastgeketend in de Kaukasus als staf voor het helpen van de mens. Elke dag komt de arend zijn lever opeten. Zeus doet dit omdat Prometheus iets weet wat Zeus niet weet. Zeus heeft zijn troon verkregen door zijn vader van de troon te stoten (die op zijn beurt hetzelfde heeft gedaan). Hij is dus alle dagen bang dat hij een zoon zal verwekken die hetzelfde bij hem zal doen. En Prometheus weet bij welke vrouw dit gaat gebeuren. Dit geheim probeert Zeus te bemachtigen door Prometheus te martelen. Prometheus staat hier symbool voor het ultieme rebelse.
- Prometheus staat ook symbool voor de overgang van dier naar mens. Hij heeft het schrift en landbouw aangeleerd.
- tuflas alpidas: blinde hoopgevoelens
- Prometheus is ook een paradox: hij brengt wel het schrift en de landbouw, maar tegelijkertijd zorgt hij voor een breuk tussen de goden en de mensen.
- Ook de hoop is ambigu: het is alleen omdat we hopen dat we ook kunnen lijden. Maar anderszijds maakt hopen het leven draaglijker.
- Twee lezingen over de kruik: ofwel zat al het goede erin (in de vorm van graan) dat Pandora heeft opgeschorkt. Ofwel zat het vol met kwade dingen dat door het openen van het deksel verspreid is geraakt.
- Andere lezing: kruik zat vol kwade zaken. De hoop is zelf dus ook een kwaad. Maar dit houden we dicht bij ons. Dit is de interpretatie van Nietsche, die stelt dat we alle hoop moeten laten varen.
- De hele mythe lijkt zeer doordacht door iemand in elkaar gezet. Al deze verbanden doen vermoeden dat er iemand hard over zitten nadenken. Niets is echter minder waar. De hele mythe is organisch gegroeid uit verschillende gebruiken en verhalen die al bestonden.

Nawerking: Prometheus als mythisch model

De (overmoedige) wetenschapper

- Vuur staat voor de menselijke geest. De mens overstijgt het dierenrijk en probeert het godendom te bereiken door middel van zijn ingenieuze vindingen.
- Het verhaal van Frankenstein (Mary Shelly) wordt ook wel de moderne Prometheus genoemd. Dokter frankenstein is hier de schepper. De schepper en schepping trekken elkaar de ondergang in.
- De wetenschap kan zich lelijk mispakken (zich branden) wanneer hij zelf voor god probeert te spelen.
- Frankenstein vertoont veel gelijkenissen met Prometheus. Maar je kan ook stellen dat het monster zelf vergeleken kan worden met Prometheus. Ook het monster komt in opstand tegen zijn schepper.
- Het monster vraagt ook naar een vrouw, hij wil ook zijn tweede helft vinden.

- Prometheus

Rebel tegen de goden

- Ook een postief paradigma: de mens die zijn eigen lot in handen neemt. Prometheus komt in opstand tegen Zeus, en weigert zijn geheim te verklappen, zelfs onder martelingen.
- In het gedicht (Johann Wolfgang von Goethe) spreekt Prometheus de goden aan. Prometheus aanvaardt dat hij zal moeten lijden en wenken, maar laat dit hem niet deren. Hij is een ultiem vrijheidssymbool.
- Het gedicht heeft een negatievere bijklank:
  - In dit gedicht is de adelaar van Zeus vervangen door een gier, een aaseter.
  - Waarom gaat Prometheus de gier bewonderen? De gier slaagt erin om iets verschrikkelijks te doen (elke dag zijn lever komen opeten), en voelt hierbij geen enkele schuld. Prometheus zelf gaat geplooid onder zijn schuld. Hij heeft de breuk tussen de mensheid en de goden gecreeerd.

De kunstenaar

- Prometheus als het beeld van de maker, de schepper. Hij was diegene die de mens uit klei boetseerde.
- Zijn vuur staat ook voor de inspiratie van de kunstenaar.
- De man die vuur geeft (Jan Fabre): hier maakt hij de figuur van Prometheus tot een man die je alle dagen zou kunnen tegenkomen. Hij probeert verscholen in zijn jas een sigaret aan te steken (beeld is naar zijn gewoonte een beeld van zichzelf). De sigaret is een belangrijk symbool voor het doorgeven van het vuur, en ruimer gezien: een symbool voor alles wat kunst zou moeten zijn. Er zit ook de gedachte in dat er een risico genomen worden om te kunnen leven.

Les 4: deel 1: Vruchtbaarheidsmythen en -riten

Deel I: vruchtbaarheidsmythes

Deze les

- Het verkrijgen van voedsel was in die tijd een zeer belangrijk deel van het leven. Een misoogst kon verschrikkelijke gevolgen hebben. Daarom dat vruchtbaarheidsmythen een groot onderdeel van mythes vormen.
- Vruchtbaarheid werd na verloop van tijd veel ruimer genomen dan enkel mythes over de landbouw. Het gaat in het algemeen over de cyclus van het leven en de dood.
- Een belangrijk idee: de mensen krijgen in eerste instantie alles van de goden. Uiteindelijk moeten we al het geleende teruggeven. Dit idee zit in de offergaven, maar ook in het feit dat we ons lichaam moeten teruggeven aan de aarde (en de goden) na onze dood.

Demeter en Persephone

Demeter en Persephone

- Centraal thema van mythe: de link tussen het leven en de dood.
- Een van de weinige mythes waarin er een innige band tussen twee vrouwen voorkomt. In de meeste mythes gaan vrouwen met elkaar in conflict.
- Homerische hymne: een loflied om de goden gunstig te stemmen.
  - De Homerische hymne voor demeter is een van de oudste en belangrijkste

- Twee voorname schriftelijke bronnen voor deze mythe:
  - Ovidius, verteld door een muze
  - Claudius Claudianus, niet vervolledigd
- Vooraf: de drie oppergoden hebben in het begin lootje getrokken wie welk domein verkrijgt. Zeus kreeg de hemel, Poseidon het water en Hades de onderwereld. Hades is zeer jaloers van alle avontuurtjes van zijn twee broers, terwijl hij in de onderwereld zit.
- Persephone is een zeer bevallige godin. Demeter wilt haar oogappel nog niet afstaan en verbergt haar op Sicilië. Hades liet echter zijn oog vallen op Persephone. Hij dwingt Zeus om in te stemmen met hun huwelijk (anders laat hij alle schimmen van de onderwereld los). Zeus stemt hier dus mee in. Hades schaakt daarop Persephone.

Demeter, Persephone en Hades (slide 1)

- rechts: de ontvoering van Persephone, door Alessandro Allori

Demeter, Persephone en Hades (slide 2)

- links: [beeldhouwwerk](#) door Bernini
- midden: schilderij door Rupert Bunny
- rechts: schilderij door Thomas Hart Benton

Demeter, Persephone en Hades (slide 3)

- Vaak terugkerend thema in wereldmythologie: een god die sterft (ondanks dat goden ontsterfelijk zouden zijn) en daarna herreist. (Denk bv aan Jezus).

Demeter, Persephone en Hades (slide 4)

- Demeter vaak afgebeeld met de [cornucopia](#).
- Hekate is de enige godin die meeleeft met Demeters verlies.
- Helios is diegene die uiteindelijk aan Demeter laat weten dat het haar eigen broer, Hades, is die Persephone heeft geschaakt (rechtse afbeelding).
- Hierop vertrekt Demeter op queeste op zoek naar Persephone. Onderweg komt ze bij een koningspaar. Deze vragen aan haar om hun nieuwgeboren te voeden. Demeter, die nog rouwt om haar eigen verloren kind, stemt toe. Ze voelt zich zo verbonden met het kind dat ze probeert hem ontsterfelijk te maken door hem te lauteren in het vuur. Dit loopt echter mis wanneer de moeder hen betrapt en Demeter het kind hierdoor per ongeluk in het vuur liet vallen. Deze gebeurtenissen gaven aanleiding tot een van de belangrijkste erediensten bij de Grieken: de orgia; zie [mysteriecultus](#).

De granaatappel

- De granaatappel staat alweer voor de vruchtbaarheid. Bevat zeer veel zaden, en je moet het heel voorzichtig opendoen.
- Waarom is het eten zo belangrijk? Dat was in die tijd een teken van het aanvaarden van iemands gastvrijheid. Van zodra je gast iets gegeten heeft van de gastheer, vielen ze onder zijn bescherming.
- In de granaatappel zitten zeer veel symbolen. Het sap is rood en staat voor bloed. Het is ook een symbool voor het maagdelijke. Bij een huwelijk was het in die tijd zeer belangrijk dat op de eerste nacht het maagdelijke bloed van de vrouw moest vloeien.
- De granaatappel komt ook terug in Christelijke iconografie.

14/04/2016

Thema van de les: invloed van de mythes op de rites.

Geen slide

- Mythe en rite vullen elkaar aan.
- Religie: van religare: met elkaar in verband brengen: Goden en mensen samen brengen.
- Ritualist school: analyseren van mythes in samenhang met de rites errond.
  - Wat was er eerst? Veel ritualisten denken dat de rite er vaak was voor er een mythe rond groeide.

De Eleusische mysterieën

- **Dionysus:** god van de wijn: draagt de verknoptheid van leven en sterven in zich
- Aan de mysterieën mochten alleen ingewijden deelnemen. Er was een inwijdingsritueel en je moest eden af leggen vooral leer je werd toegelaten.
- Uit heel deze geheimzinnigheid volgt onze betekenis voor mysterie.
- Van Cicero is bekend dat hij een ingewijde was.
- Tot op de dag van vandaag is er niet veel geweten wat de mysterieën juist inhielden. Slechts heel weinig bronnen rapporteren over hun werking.
- Heel waarschijnlijk was een van de aspecten van de mysterieën de belofte van een beter lot na de dood. De oude Grieken hadden een negatief beeld van het hiernamaals. De ingewijden werden een beter lot beloofd wanneer ze zich aan de regels hielden. De mysterieën waren dus echt een vorm van een religie.

De Eleusische mysterieën (slide 2)

- Zelfs slaven waren toegestaan. Dit kwam waarschijnlijk uit het idee voort dat iedereen sterft en dus welkom is om ingewijd te worden tot de mysterieën.
- Barbaar was voor de Grieken iemand die geen Grieks kende. Deze mensen konden niet ingewijd worden. Ook moordenaars konden zich niet aansluiten.
- De mysterieën waren zeer periodegebonden. Specifieke rites werden uitgevoerd op specifieke periodes doorheen het jaar.
- Er waren drie belangrijke elementen in de mysterieën:
  - dromena (handelingen):
  - legomena (woorden): dit is de reden waarom barabaren niet konden deelnemen.
  - hiëra (heilige voorwerpen): enkel speculaties hierover: zouden kunnen gaan over landbouwvoorwerpen, of over gestilleerde beeldjes van mannen en vrouwen.
- De toorts draagt het opbranden van het leven in zich. Een sterke symboliek alweer over de dood.
- Grappen vormen een belangrijk onderdeel uit van de mysterieën. Deze grappen hebben vooral een link met een extra onderdeel van de mythe over Demeter. Wanneer Persephone geroofd werd door Hades was Demeter troosteloos. Enkel **Baubo** slaagde er met haar grappen in om Demeter op te vrolijken.
- speciale drank (**Kykeon**): zou misschien kunnen gaan over een drank op basis van de papaver. Deze plant was ook gewijd aan Demeter.

Thesmoforia

- Naast de Eleusische mysterieën was er ook nog een religieus festival gewijd aan Demeter.
- Enkel getrouwde vrouwen met kinderen waren welkom op dit festival.

- Biggetjes werden geofferd door ze in een kloof te werpen. Dit is als het ware om ze aan de onderwereld te schenken waar Persephone zich dan zou bevinden. Na een aantal dagen werden de kadavers weer opgehaald en samen met het zaaigoed op de akkers verspreid.

Demeter en Persephone: betekenis mythe/rite?

- Aitiologische elementen: zijn elementen in een mythe die iets proberen te verklaren.
- Gaat op het eerste zicht over pure vruchtbaarheid in de landbouw. Maar feitelijk gaat het ook over spirituele vruchtbaarheid. Het aanvaarden van verlies is een belangrijk aspect. Demeter moet aanvaarden dat Persephone gehuwd is aan Hades. In het oude Griekenland was de breuk tussen een moeder en haar dochter veel ruwer bij een huwelijk. Meisjes werden jong uitgehuwd en volledig overgedragen aan hun man. De moeders moesten letterlijk hun dochters uit handen geven en hopen dat de man goed voor hen gingen zorgen.
- Zeus heeft een heel bedenkelijke rol in het verhaal. Zeus beslist dat Hades haar Persephone mag hebben. Ook dit weerspiegelt een maatschappelijke realiteit van bij de Grieken. Dit was een heel patriarchale cultuur.
- Een van de weinige mythes die kritisch zijn over de patriarchale cultuur van de Grieken. In de meeste mythes zijn vrouwen rivalen van elkaar die continu in ruzie zijn. In deze mythe is echte solidariteit terug te vinden tussen vrouwen.
- Rituele context van de mythe: voor ons voelt de mythe compleet anders aan dan voor de oude Grieken. Zij kenden hun connectie met de rites die errond plaatsvonden. Dit creëerde een sterke band binnen hun eigen maatschappij. Het individueel verhaal werd gekoppeld aan een collectief verhaal. De dood is iets dat iedereen overkomt. Geeft een soort troost: een individu kan sterven, maar het grotere geheel blijft bestaan. De dood is niet het einde van alles. De cyclus van leven en dood blijft doorgaan.

Adonis en Aphrodite

Adonis en Aphrodite (slide 1)

- Aphrodite is godin van de liefde.
- Schilderij: John William Waterhouse, The Awakening Of Adonis [link](#)

Adonis en Aphrodite (slide 2)

De stervende god(innenliefjes)

- [Isis en Osiris](#)
- Het vrouwelijk deel van dit verhaal is de aardgodin en het mannelijke deel komt te sterven. Isis is een vorm van moedergodin (vergelijk met Demeter). Osiris leert de landbouw van Isis kennen en deelt dit met de mensen. Seth, een kwalijke god, is jaloers op hun geluk en doodt Osiris. Hij kapt zijn lichaam in stukken en verspreidt het over heel Egypte. Isis trekt daarop jaren door het land om alle stukken terug te vinden en brengt zo Osiris terug tot leven. Enkel de fallus ontbreekt nog, en dit zorgt volgens het verhaal voor de vruchtbaarheid van de aarde. Osiris wordt daarom altijd gemumificeerd en groen gekleurd weergegeven. Hij is ook de god die over de onderwereld waakt.

De stervende god(innenliefjes) (slide 2)

- Adonis komt voort uit een tragische liefde. (mythe van Myrrha en Kinyras).
- Adonis wordt geboren uit de myrreboom. Hij is de mooiste jongen op heel de aarde. (zie mythe Adonis en Aphrodite)

Adonis en Aphrodite // het Christelijke Pietà-motief

- Maria wordt vaak afgebeeld als quasi goddelijk karakter. Ze is vaak gebaseerd op het beeld van een moedergodin uit de klassieke oudheid.

21/04/2016

Deel II: Theorie en interpretatie (Frazer)

Deze les

- Frazers werk heeft zelf al bijna mythische proporties. Het geldt als een van de belangrijkste werken over mythologie. Zijn centrale stelling is dat haast elke mythe ten gronde gaat over vruchtbaarheid en dood en leven.
- Beeld in eerste slide: apocalypse now
- Frazer hangt heel zijn boek op aan een specifieke passage uit de Aeneis.

Frazer en de Golden Bough: een enigmatische passage in de Aeneis

- Het verhaal van Aeneas begint bij de val van Troje. Troje is gedoemd om vernietigd te worden. Maar Aeneas zal echter de beschermgoden van Troje (Penates) redden en naar een andere stad brengen. Deze stad werd later Rome. Dit epos zorgt dus voor een ontstaansrecht van de stad Rome. De oppergod, Zeus, heeft dus zelf bevolen dat Rome er moet zijn.
- Dit epos is geschreven door Vergilius. Dit is een sterk propagandisch werk. Augustus stamt zelf uit de stam van de Julii, die direct zouden afstammen van Aeneas zelf.
- Aeneas werd de “plichtsbewuste” genoemd, omdat hij alles opzij schoof om zijn goddelijke plicht uit te voeren en de stad te stichten.
- Een belangrijk onderdeel van de Aeneis is het stuk waar Aeneas afdaalt in de onderwereld (Katabasis: afdaling naar de onderwereld). Dit is vanuit het idee dat men eerst moet afdalen naar een dieptepunt om uiteindelijk het hoogtepunt te kunnen bereiken. In de onderwereld wordt een groot deel van de toekomst van Rome getoond.
- Aeneas wordt begeleid naar de onderwereld door **Sibylla**.
- Sibylla staat voor de wijsheid. Zij weet uit ervaring dat de dood noodzakelijk is voor de mensheid. De dood is als een eikpunt om een persoonlijkheid te ontwikkelen.

Frazer en de Golden Bough: een enigmatische passage in de Aeneis (slide 2)

- Deze passage wordt verteld door xxx aan Aeneas voor hij aan zijn afdaling begint.
- Aeneas moet een tak plukken voor hij naar de afdaling kan beginnen.
- Frazer probeert in zijn werk telkens een mythe “zinnig” te maken. Hij gaat op zoek naar een sleutel om een soms zeer onlogische mythe te ontcijferen zodat ze opeens zeer zinnig worden.
- In het bos vernoemd in deze passage zou een heiligdom voor Diana zijn geweest. In dit heiligdom waren er priesters. Deze waren echter zeer bijzonder: want de enige manier om priester te worden was als je een wegeloopen slaaf was. Dit postje was echter toch niet veilig, want voor je als wegeloopen slaaf priester kon worden moest je de vorige priester doden en zijn gouden tak overnemen. Deze priester werd de koning van het bos genoemd.
- Pausanias zegt dat de eerste priester daar Hippolytus was. Dit was een zoon van Theseus en een Amazone. Hippolytus aanbiedt boven alle goden Artemis, de godin van het woud en de jacht en het ongetemde. Daarom weigert hij alle vormen van seksualiteit en wilt enkel jagen. Theseus’ vrouw sterft en trouwt dan met Phaedra. Deze wordt echter verliefd op Hippolytus. Hippolytus blijft echter bij zijn principes. Phaedra vertelt uit jaloezie aan Theseus dat Hippolytus haar verkracht heeft. Theseus vervloekt in woede zijn eigen zoon.

De god Posseidon, vader van Theseus, stuurt een zeemonster af op Hippolytus, waar zijn paarden van schrikken en hem uiteindelijk vertrappen. Aesclepius brengt hem echter weer terug uit de dood.

- Dit is dus alweer een voorbeeld van de dying and rising gods. Een oervrees van de mens is dat de natuur na de winter niet meer zal herijzen. Alle mythes worden verteld in de hoop om zo controle over de natuur te krijgen en te verzekeren dat hij weer heropleeft na de winter.
- Frazer zegt dat het idee van dying and rising god het kernidee is van
- Sympatische magie: je voert rituelen uit waarbij je iets imiteert dat je hoopt te verwelijken. Denk aan voodoo popjes, om iemand pijn toe te brengen.
- De priester is een verpersoonlijking van de natuur. Hij staat voor de kracht van de natuur. Wanneer hij oud wordt, beeldt hij de natuur in de winter uit. Er komt dan echter een nieuwere, sterkere priester, die de oude verslaat. Zo ook in de natuur, die nadat hij zijn kracht verliest opgevolgd wordt door een sterkere lente.
- Wat heeft deze tak er nu mee te maken? Dit kan volgens Frazer niet anders zijn dan de maretak. Deze plant is speciaal want hij heeft geen wortels. Hij groeit altijd om een andere boom.
- Ook de christelijke natuur zijn deze rituelen overgenomen. De kerstboom is een “evergreen”. We plaatsten hem in de winter om zeker te zijn dat de natuur zich weer kan vernieuwen en weer groen worden.
- De maretak heeft een speciale eigenschap: hij raakt niet aan de grond en hij blijft ook altijd groen. Alles dat uit de grond groeit, is schatplichtig aan de dood. De maretak staat hier echter boven. In de winter kan hij blijven groeien op bomen.
- In de Noorse mythologie speelt de maretak een belangrijke rol in het verhaal van Balder. Dit is ook een dying and rising god. Hij is een van de meest geliefde goden. Hij heeft een heel beschermende moeder. Ze laat als aardgodig alle zaken op aarde zweren dat ze Balder nooit zouden kwetsen. Dit houdt dus in dat Balder voor niets uit de natuur kwetsbaar is. De andere goden houden er dus een spelletje in om alles uit te proberen om Balder te schaden. Geworpen stenen schaden hem bijvoorbeeld niet. Balder heeft echter ook een “Achilles hiel”. Zijn moeder, Frigg, heeft echter aan de jonge, buigzame Maretak vergeten vragen om de eed af te leggen. Loki, de trickster uit dit verhaal, maakt hier gebruik van die ene zwakke plek. Hij overtuigt Hodr, de blinde broer, een pijl af te schieten gevormd uit een maretak. In heel de Noorse mythologie wordt echter verwezen naar de terugkomst van Balder bij Magnarok.
- Comparatieve mythologie: vergelijkt verschillende mythologieën over heel de wereld om zo analogieën te vinden en hieruit conclusies te trekken. Dying and rising gods zijn hierbij een zeer belangrijk terugkerend thema.
- Ook christus is een Dying and Rising god, hier kon Frazer echter niet zo diep op ingaan in zijn originele druk aangezien in die tijd het christendom nog zeer sterk stond. Hij kon dus niet zomaar zeggen dat christus gewoon een van de zovele goden is.
- Een van de rituelen die Frazer bespreekt zijn de vele licht en vuur rituelen die in de winter plaats vinden. Vaak gebeuren deze rituelen op midwinter (en zomer). Deze rituelen gaan bijna allemaal over het thema dat men door de dood moet rijzen om weer tot leven terug te keren.
- Guy Fawkes: probeerde het house of parliaments op te blazen. Volgens Frazer is het idee hierachter dat Guy Fawkes een afstammeling van de dying and rising gods is. Het oude wordt verbrand zodat het nieuwe kan herrijzen.

Frazers invloed: de ‘Myth & Ritual School’

- Jane Ellen Harrison, een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Cambridge Rituals
- Deze school gelooft dat de Mythes geboren zijn uit eerder bestaande rituelen.
- Harrison deed een studie over Dionysus. Hij is god van de wijn en de roes. Hij wordt hier echter afgeschilderd als een seizoensgod die staat voor het hernieuwen van de natuur.
- Harrison breidt de theorie van Frazer uit. Ze zegt dat niet alles draait over vruchtbaarheid maar ook over overgangsrituelen. Bij veel culturen zijn bepaalde overgangen in het leven zeker even belangrijk als leven en dood. De overgang van kind naar volwassen is hierbij vaak heel belangrijk.

Dionysos/ Zagreus

- Dionysos wordt eigenlijk twee keer geboren: de eerste keer wanneer hij uit het lichaam van Semele wordt gerukt, dan wanneer hij wordt geboren uit de dij van Zeus.
- Volgens de Orfische mysteriën wordt hij zelfs drie keer geboren. Zagreus zou oorspronkelijk door de titanen uiteen gescheurd en ze eten de delen op. Athene kan zijn hart echter redden. Uit dit hart zou later Dionysos dan geboren worden bij Semele.
- Vervolg mythe: Zeus werpt bliksems naar de titanen en enkel hun as blijft over. Uit deze as worden later de mensen geboetseerd. De mens bevat dus zowel een deel van de oude titanen, maar ook een deel goddelijkheid, aangezien deze titanen nog een deel goddelijkheid bevatten van Zagreus. Het idee is dus dat de mensen iets goddelijks bevatten, maar een soort trigger nodig hebben om dit naar boven te halen. Het christendom is op deze mythologische ideeën ontstaan. Christus is de persoon die voor de mensen gezorgd heeft om het goddelijke deel in elke mens te bereiken.
- De cultus van de tragedie was gewijd aan Dionysos. In een van de tragedien, de bacchae van ..., Hij komt daar zijn neef tegen. Deze neef wilt echter niet geloven dat Dionysos een god is. Hierop trek Dionysos de stad in om mensen op te trommelen, en vooral vrouwen. Deze vrouwen trokken verwilderder de natuur in. ...
  - ok, totaal in de war hier in de les: gaat hierover: [The Bacchae](#)

Frazers invloed: de ‘Myth & Ritual School’

- Walter Burkert breidt ook de ideeën verder uit. Hij gaat ervan uit dat de kern achter mythes voortvloeit uit het feit dat wij mensen vleeseters zijn. De mensheid probeert te verklaren waarom hij moet jagen en doden om zelf te kunnen blijven leven. Hij nuanceert de stelling dat mythes uit rites voortvloeien. Hij ontkent niet dat rites er eerst zullen geweest zijn, maar gaat niet uit van een structuele ontwikkeling van mythologien uit bepaalde rites.
- Zelfs dieren hebben rites in hun leven. Paringsrituelen en zelfs rituelen bij primaten kunnen als rites gezien worden.

D. Frazers invloed: het mythische thema van de (on)vruchtbaarheid in de moderniteit: vier verwante werken

- T.S. Eliot gaat in zijn gedichten de Westerse cultuurgeschiedenis voor symbolen: christelijke, tarotkaarten, geschiedenis. Alles gebruikt hij in zijn gedichten. Hij ziet de Westerse cultuur als de ruines van iets dat vroeger veel beter was. Hij gebruikt zijn “fragmenten” om een soort tijdelijk onderkomen in deze ruines te bouwen.
- Eliot kijkt op naar Ulysses. Het verhaal van een doodgewonen Dubliner, maar dan geschreven als een adaptatie van het klassieke verhaal.
- Ulysses: order and mythe. Eliot ziet de mythe als de enige methode om nog orde te scheppen in onze chaotische moderne cultuur. WO I heeft veel invloed gehad op het wereldbeeld van Eliot. Hij is zeer gedesillusioneerd over wat cultuur kan voortbrengen.
- In hetzelfde jaar dat Ulysses geschreven is, schrijft Eliot “The Waste Land”

- Coupe: drie begrippen:
  - boredom and horror: hier zit een verwijzing naar WO I. Deze oorlog heeft alle heroiek uit de oorlog gehaald. Sterven voor het vaderland is vervangen door een gemechaniseerd monster.
- Petronius' Satyricon: Sibyle, de minnares van Apollo die zichzelf gestraft heeft de ontsterfelijkheid, maar toch verouderend.
- Waarom is april de wredeste maand? Dat dode land wou gewoon rusten. Alles moet weer in leven schieten, alles wordt opnieuw druk. Eliot schrijft vaak vanuit het standpunt van een oude vermoeide man. Het zien van al dat jonge leven en de drukte maakt hem melancholisch naar oudere tijden. De komst van het nieuwe leven en brengt ook pijn met zich mee. De groeipijnen van de natuur komen naar boven. Denk aan het beeld van de nieuwe gewijen die groeien bij herten, door hun pels heen.
- tweede fragment:
  - Eliot schept een beeld van een bar land. Dit kan de barheid van de moderne cultuur voorstellen.
  - Wie is die derde? Er worden twee dingen gesugereert. Het is niet duidelijk of het een man of vrouw is, de persoon draagt wel een bruine mantel. Een mogelijke lezing zou de dood kunnen zijn. Eliot spreekt voordurend over vruchtbaarheid. De aarde wordt dor in de mythologie wanneer Persephone verdwijnt en Demeter over de Aarde zwerft op zoek naar haar. Het zou dus een verwijzing kunnen zijn naar de zwervende Demeter.
  - De tweede lezing zou een verwijzing kunnen zijn naar het christelijk verhaal van de Emmeaus gangers kunnen zijn (verhaal waar Jezus vermomd meeloopt).
- Eliot haalt een lijst van vernietigde steden aan. Wenen en London zijn echter nog geen ruines.

The Hollow Men, T.S. ELIOT (1925)

- Dit gedicht sluit qua thematiek volledig aan bij The Waste Land.
- Mistah Kurtz: is het hoofdpersonage in het Heart of Darkness. Hij is een geniaal man, hij draagt de gehele Europese gedachte met zich mee. Hij is als het beeld van de verlichting. Hij wilt deze ideeën overbrengen naar de kolonies. Daar verdwijnt hij echter in de jungle.
  - Waarvoor staat Mistah Kurtz in het gedicht? Hij staat voor het ineenstorten van de Europese cultuur.
- A penny for the old guy: knipoog naar Frazer. Die oude Europese cultuur is dood, kunnen we hopen dat dit een verhaal wordt van een dying and rising god? Zal de cultuur weer uit de dood opstaan?
- Wie zijn de Hollow men? Verschillende lezingen
  - De moderne mens, ontdaan van alle idealen.
  - Overlevens van de WO I. Soldaten werden herleid tot kanonnenvlees. De oorlog was volledig mechanisch waar niets mythisch meer van over was. Verder was er ook geen idee achter de oorlog. Niemand wist nog waarover gevonden werd.
  - Hollow man zou kunnen verwijzen naar de poppen van Guy Fawkes die verbrand worden.
  - Grote vraag: is er een heropleving mogelijk na het enorme offer dat WO I was? Kan de cultuur weer herijzen?
- Direct eyes:
  - verwijzing naar de dodencultuur bij de oude Grieken. De doden moesten de Styx kunnen oversteken. Hiervoor moest de overzet, Chaeron, betaald worden. Bij de Grieken was het zeer belangrijk om de doden correct te begraven en munten mee te geven voor de overzet.
  - Wanneer je stierf maar geen munten meekreeg kwam de ziel terecht in de Limbo. Het land voor de Styx waar alle zielen vast zitten zonder munt, maar die ook niet slecht

waren en de Tartarus verdienden. Deze zielen kunnen de verlossing van de dood niet ervaren. Dit is één grote metafoor voor de Westerse cultuur. We zitten ook in een soort Limbo, de vitaliteit is er volledig uit, maar we kunnen ook niet sterven.

- Here we go round the mulberry bush:
  - De moerbei is een vrucht. Deze vrucht laat heel rode vlekken na. Is een verwijzing naar de mythe van [Pyramus en Thisbe](#)
  - in het gedicht is dit vervangen door de prickly pear (een cactus). Dit is alweer een verwijzing naar de woestijn, het dorre land

Francis Ford Coppola's Apocalypse Now (1979)

- Heart of Darkness is zelf al een zeer kritisch werk. De Europese cultuur voelt zich supieur over alle andere culturen en probeert hen te overrompelen. Heart of Darkness is het duistere hart van de jungle, het primitieve land dat Afrika is. Maar het zou ook kunnen wijzen naar de donkerheid van de gedachten van Kurtz.
- The horror, the horror:
  - De laatste woorden van Kurtz. Charlie hoort dit. Wanneer Charlie terugkeert moet hij het nieuws van Kurtz dood melden aan zijn verloofde van Kurtz. Zij vraagt naar zijn laatste woorden. Charlie antwoordt hierop dat zijn laatste woorden over haar waren zodat ze gerust was. Charlie suggereert hiermee dat de echte horror niet de afrikaanse cultuur is, maar de Europese cultuur zelf, die heel zijn roots verraden heeft.

Les 5: De held en zijn paradoxen

28/04/2016

Deze les

- In de Griekse mythologie zijn helden bijna altijd dubbelzinnig.
  - enerzijds is hij een redder,
  - anderzijds ligt hij heel vaak in conflict: met zichzelf, met de goden, met de gemeenschap en heel vaak ook met de vrouw.
- Het beeld op de eerste slide is [Heracles \(en\)](#). Bekend van zijn twaalf werken. Eén van die taken is het halen van de appels van de [Hesperiden \(en\)](#). In hun tuin zouden gouden appels groeien. Heracles moet deze appels aan het einde van de wereld gaan halen. Die tuin werd bewaakt door een onverslaanbare draak. Daarna moest hij ook nog passeren aan de titaan [Atlas \(en\)](#). Deze heeft de taak gekregen om de hemel boven de aarde te houden. Atlas is ook de vader van de Hesperiden. Heracles vraagt dan aan Atlas of hij de appels wilt gaan halen bij zijn dochters. Die gaat akkoord als Heracles even de hemel wilt overnemen. Hierna wilt Atlas de hemel niet meer overnemen van Heracles. Heracles redt zich hieruit door eerst aan Atlas te vragen of hij even een touw rond zijn schouders mag binden om hem te helpen bij zijn last. Atlas neemt dan nog eventjes de hemel over, waarop Heracles vertrekt.
- De derde persoon op de eerste slide is Athena. Zij helpt Heracles bij het dragen van de Hemel. Heracles denkt dat hij de hemel zelf draagt, terwijl de godin achter zijn rug hem eigenlijk helpt.
- Heel vaak krijgt de held een voorbeeldrol. Hij is een uitvergrooting van de dagdagelijkse man, en toont hoe hij door het leven zou moeten gaan.
- Heracles: drie attributen:
  - knots
  - boog
  - leeuwenvel. Komt van de [Nemeïsche leeuw](#). Het doden van deze leeuw was één van zijn taken.

- Het beeld van Heracles met leeuwenvel getooid is typerend. Helden zijn in de eerste plaats vaak monsterdoders: draken, leeuwen, ... De held strijd vaak met het monster, maar heeft er eigenlijk ook iets mee gemeen, namelijk de brute kracht en het geweld. Dus vaak is ook de vraag of de held ook het monster in zichzelf kan beheersen.
- De held kan in de mythologie vaak geen vrede vinden. Vaak staat hij op gespannen voet met de goden. Dit komt omdat de meeste helden halfgoden zijn. Ze kunnen dus meer dan gewone mensen. Hij is dus heel dicht bij het godelijke. Hij is bijna onsterfelijk. Hieruit komt vaak hoogmoed voort. Hij denkt dat hij slechts een kleine stap hoeft te zetten om het godendom te bereiken. Dit wordt dan door de goden afgestraft.
- De held is vaak diegene die uit chaos orde schept: een moeras leegleggen, een stad stichten, een uitvinding doen...

De Griekse ‘Heros’

- Wat betekent “heros”:
  - Kan vertalen als held, halfgod
  - Men nam ervan aan dat de held echt bestaan had. Maar het ging eerder over een quasi bestaan. Dus zoals bij de meeste mythes: ze bestonden wel, maar in een wereld verschillend van de onze.
  - Hebben vaak een beschavingsstichtende functies, waar hij dan het middelpunt vormde van een sociale cultus. Een soort beschermende kracht voor een bepaalde stad of volk.

Het geslacht der helden bij Hesiodus

- [Hesiodos \(en\)](#): de vijf mensengeslachten: nogal zwartzinnige mythe over de vijf soorten mensen
  - Gouden tijd: de aarde gaf vanzelf voedsel, mensen zijn zo goed als onsterfelijk, geen landbouw was nodig.
  - Zilveren tijd
  - Bronzen tijd
  - Geslacht der helden: hierin vindt ook de Trojaanse oorlog plaats.
  - Ijzeren tijd
- De mythe van vijf mensengeslachten valt eigenlijk totaal niet te rijmen met de mythe van Pandorra, van dezelfde auteur. Dit was bij de Grieken totaal geen probleem. Verhalen konden elkaar perfect tegenspreken maar toch beiden aanvaard worden.
- Moeilijk evenwicht van de helden: ze komen zeer dicht bij de goden, maar ze blijven toch sterfelijk.

Het Gilgamesj-epos

- Het [Gilgamesj-epos \(en\)](#) is een van de oudste literaire werken.
- Naam betekent: ‘hij die de diepte zag’
- Vaak aanvaard als het oudste literaire werk
- Paradigmatisch verhaal: veel overeenkomsten met de Trojaanse oorlog en de mythes daar rond. Dit is niet verwonderlijk, aangezien ze van culturen kwamen die elkaar in die regio ontmoeten.
- Gilgamesj wordt afgebeeld met een leeuw
- Gilgamesj is koning van de stad Uruk. Hij is 2/3 god, 1/3 mens. Dus net niet goddelijk. Dit idee blijft terugkeren.
- De mens bevat in de mythologie sowieso al iets goddelijks (denk de mythe van het as waaruit de mens werd geboetseerd, [Zagreus](#)). Dit reflecteert een algemeen gevoel bij de mens: hij ziet dat hij zoveel meer kan dan het dier, maar uiteindelijk slaagt hij er niet in de sterfelijkheid te overwinnen.

- Enkidu werd door de goden gecreëerd als gelijke voor Gilgamesj, die zijn eigen volk terroriseerde. Gilgamesj en Enkidu vochten met elkaar, wat een gelijkstand opleverde waarna ze beste vrienden werden. Gilgamesj stuurt daarna een tempel prostituee op hem af. In veel culturen komt dit terug, om de vruchtbaarheidsgodin te eren. Enkidu wordt menselijk nadat hij met deze priesteres heeft geslapen. Bij de dood van Enkidu vervloekt hij de priesteres die hem sterfelijk heeft gemaakt. Maar de goden herinneren hem eraan dat de menselijkheid hem veel vreugde heeft opgeleverd, waarop Enkidu de priesteres zegent ipv vervloekt.
- Terwijl Gilgamesj samen met Enkidu onderweg is, komt hij Ishtar tegen (een zeer machtige godin van de liefde, maar ook de dood en de vruchtbaarheid). Ishtar wordt verliefd op Gilgamesj, maar deze weigert haar. Gekrengt stuurt Ishtar de Hemelstier op hen af. Maar ook deze wordt door Gilgamesj en Enkidu verslagen. Ishtar pleit bij de goden dat de twee te machtig en overmoedig zijn geworden, en de goden geven haar gelijk en beslissen dat Enkidu moet sterven. Dit verlies kan Gilgamesj niet aan, en hij gaat op zoek naar de onsterfelijkheid. Onderweg komt hij Siduri, de godin van de levensvreugde tegen. Deze raadt hem aan niet op zoek te gaan naar onsterfelijkheid. Uiteindelijk komt hij bij Utnaphtishtim terecht. Van hem krijgt hij de onsterfelijkheid, als hij eerst de slaap kan overwinnen. Gilgamesj slaagt er niet in om wakker te blijven, dus kan hij al zeker de onsterfelijkheid niet verkrijgen. Net zoals bij de Grieken is de slaap hier het kleinere broertje van de dood.

Perseus

Perseus. Danaë en de gouden regen

- Perseus (en) is de zoon van Zeus. Zijn moeder was Danaë (en). Deze was door haar vader opgesloten in een hoge, ontoegankelijke toren want een profetie had voorspeld dat een zoon van Danaë haar vader ging doden. Zeus komt haar kamer binnen in de vorm van een gouden regen.
- De gouden regen zou een beeldspraak zijn voor het de gouden munten waarmee de bewaakster van Danaë werd omgekocht door haar minnaar.
- De vader steekt Danaë en haar zoontje in een kist, en gooit hen in de zee. Waarom doodt hij hen niet gewoon? De vader zal weten dat er goden in het spel zijn, en durft deze heiligschennis niet aan.

Perseus. Het doden van de Gorgo en de geboorte van Pegasus

- Uiteindelijk komen Danaë en Perseus aan in een ver land terecht bij een andere koning. Die koning begeert al gauw Danaë, maar Perseus wilt dit niet toelaten. De koning zoekt een manier om Perseus uit de weg te ruimen. Hij geeft namelijk de opdracht om het hoofd van de Gorgo (en) te halen, een opdracht die als onmogelijk werd beschouwd.
- Uit het bloed van Medusa zou het paard Pegasus ontstaan zijn. Dit paard is het symbool geworden van het sublieme, en van de dichterskunst. Hier zit dus het idee dat uit het allerlelijkste iets moois kan komen. Dit idee zit ook in de geboorte van Aphrodite (uit de geweldadige castratie van Kronos).

Medusa: van verschrikking tot schoonheid

- Wie zijn de Gorgonen: drie zusters, dochters van de god van de winden. Ze zijn samengesteld uit verschillende delen van dieren en mensen. Twee van de drie zijn onsterfelijk, maar de derde, Medusa (en), is sterfelijk. Het is dus haar hoofd die Perseus moet halen. Hiervoor krijgt hij enkele attributen van de goden: de helm van Hades (maakt je onzichtbaar zoals de doden), de zak voor het hoofd, en een glanzend schild. Dit laatste is bedoeld om de blik van het monster te ontwijken, die een mens onmiddelijk versteent.

- Ook hier zitten een tweede lezing: niet alle waarheiden kan je rechtstreeks verwerven. Soms moet je de vervormde versie bekijken om de waarheid erachter te weten te komen. Dit is ook zo met mythes: de verhalen proberen via een omweg zekere wijseden over te brengen.
- Athena wordt vaak afgebeeld met het hoofd van de Gorgo op zich geplakt.

Medusa en Athena: ooit één godin?

- In andere verhalen was Medusa eerst een prachtige zeenymf, die ook nog eens leek op Athena. Poseidon wordt verliefd op haar. Wanneer Athena Medusa en Poseidon betrapt in een van haar tempels, straft ze Medusa door haar te veranderen in een monster.
- Athena heeft zelf ook een Gorgonische blik. Een strenge, doordringende blik. Dus ook haar blik is figuurlijk in staat mensen te verstenen.
- Thematiek van de fatale blik in de Griekse mythologie: het idee dat kijken, of uitgebreider, iets leren, kan sterfelijk zijn.
  - Tiresias: de blinde ziener die vaak voortkomt in tragedies. Hij weet dingen uit de toekomst, maar kan niet meer zien. Hij is zijn zicht verloren nadat hij Athena naakt heeft gezien. Athena is echter behoorlijk mild: ze ontneemt hem zijn zicht, maar geeft die zinersgift in de plaats terug.
- Gorgo: zijn een personificatie van de dood en chaos. Vaak kerent ze terug als apotropaeisch (afwerend) element: vaak stonden er beeltenissen van hen op schilden, tempels,... Dit werd gedaan om de vijand te imponeren of het kwade weg te houden.
- Gorgo: opgebouwd uit verschillende lichaamsdelen. Ze beelden de chaos zelf uit. De overwinning op dit monster, is dus een overwinning op het ongeordende zelf. Anderszijds is deze chaos ook een oerkracht, die niet meer terug te vinden is in een gecultiveerde wereld. Vaak proberen de helden dan ook iets te recuperen van deze oerkracht. Perseus houdt het hoofd bij, Heracles de leeuwenhuid,...

Perseus redt Andromeda

- Perseus komt op zijn terugtocht van zijn overwinning een vrouw tegen die geketend is en op het punt staat opgegeten worden door een zeemonster. Ook dit monster verslaat Perseus. De vrouw blijkt Andromeda te zijn, een dochter die gestraft was voor de hoogmoed van haar moeder (die beweerde dat ze mooier was dan zeenymfen). De vader van Andromeda had de hand van zijn dochter beloofd aan diegene die haar zou redden. De oude verloofde van Andromeda komt hiertegen in opstand, maar Perseus gebruikt het hoofd van Medusa om hem te verstenen.

Perseus: held met een happy end

- Uiteindelijk loopt het met Perseus goed af, en na zijn dood worden hij en Andromeda samen als sterren aan de hemel opgenomen.
- Schilderij rechts: Perseus en Andromeda zien in een bron het hoofd van Medusa.
  - Lezingen: Perseus wil gewoon het hoofd van Medusa aan Andromeda laten zien.
  - Anders: dit zou het huwelijk kunnen zijn van Perseus en Andromeda. Dus Medusa treedt hier op al priester. Dit is een verwijzing naar de afkomst van Medusa, als moedergodin. Ze wordt dus in eer hersteld.
  - De appelboom en de slangen op het hoofd van Medusa: verwijzing naar Adam en Eva. Ook in dat verhaal komt de verbintenis tussen man en vrouw in voor.

Bellerophon

- [Bellerophon](#) ([en](#)) heeft veel met Perseus gemeen, maar zijn verhaal heeft geen gelukkig einde.
- Bellerophon doodt de [Chimaera](#) ([en](#)), alweer een hybride monster, en temt Pegasus.

- Zijn verhaal had een [Potifar](#) thema: Bellerophon wijst een vrouw af, die dan gekrenkt is.
- De Chimaera kan ook niet gedood worden, maar Bellerophon laat lood smelten door de hitte van de Chimaera zelf.
- Uiteindelijk bestormt Bellerophon de hemel zelf uit overmoed, waarop hij neergeblinkeemd wordt.

Herakles

Herakles (Lat.: Hercules)

- Vreemde naam: de roem van [Hera \(en\)](#). Hera is een bijzonder jaloerse godin, die haar woede richt op alle buitenechtelijke kinderen van Zeus.

Herakles als kind

- Herakles wurgt als kind al twee slangen die Hera gezonden heeft.
- Herakles is de enige Griekse held die de goddelijkheid heeft bereikt. Dit komt omdat Zeus hem als kind aan de borst van Hera heeft gelegd, en de goddelijke moedermelk heeft voor de goddelijkheid van Herakles gezorgd.

De twaalf werken van Herakles

- Herakles werd door Hera waanzinnig gemaakt, waarop hij zijn eerste vrouw en kinderen doodde.
- Lees meer over twaalf werken van Herakles (ga ze niet uittypen hier)

12/05/2016

- Herakles werd geholpen door de maagdelijke godin [Athena](#). Deze godin kwam helden wel vaker te hulp.

Deianeira en het Nessushemd

- Hij was later hertrouwd met [Deianeira](#). Herakles komt om het leven door een vrouw. Ze probeerde hem echter niet te doden. Ze gaf hem het Nassushemd. Dit bevat echter nog het gif waarmee hij zelf de centaur had gedood. Hierop werpt Herakles zichzelf op de brandstapel.
- Herakles wordt als enige held opgenomen als een god na zijn dood. De goden houden volgens de mythe een schijngeboorte, waarbij Herakles vanonder Hera's rok kroop. Hierna verzoende Hera en Herakles zich.
- Herakles werd soms afgeschilderd als een komisch figuur, een schertsfiguur. Als een soort Obelix, sterk maar zeer onwetend.
- In andere opvoeringen was hij een tragische held.
- Herakles was een patroonheilige van de [Stoïcijnen](#). Herakles heeft heel zijn leven geleden maar is altijd plichtsbewust geweest. Dit is een van de grootste idealen volgens de Stoa.

Herakles: een vat vol paradoxen

- Schilderij met de twee vrouwen:
  - Deze vrouwen zijn een allegorie van de deugd en de ondeugd.
  - De ondeugd (rechts) toont een makkelijke, rustige weg, vol wereldlijkse geneugden. De deugd toont een stijl bergpad. Uiteindelijk maakt Herakles de juiste keuze, en kiest voor de deugd. Deze weg brengt hem uiteindelijk bij zijn doel.
- Schilderij rechts:

- De Grieken hadden een grote vrees voor dominante vrouwen. Het is daarom dus vreemd dat Herakles in deze vernederende situatie wordt afgebeeld.
- Herakles was een panheleense held.

Hylas en Herakles

- [Hylas](#) (en) was de schildknaap en minnaar van Herakles in de mythe van de Argonauten.
- Hylas komt in het woud bij een vijver waar net nymphen aan het baden waren. Deze vonden Hylas zo een mooie jongeman dat ze hem meesleurden naar de bodem van de vijver. Herakles gaat op zoek in het woud naar zijn vriend, waarbij "Hylas!" bleef roepen. Hiervan zou helaas afgeleid kunnen zijn.
- Nymfoleptos: ontvoerd door Nymphen. Dit was een terugkerend thema in de Griekse mythologie. Het zou een weerspiegeling zijn van de angst van de Grieken voor (dominante) vrouwen. Tot op de dag van vandaag leven er nog folklore verhalen op het Griekse platteland over nymphen.
- Nog een verhaal uit de Argonauten:
  - Ze komen aan op een eiland met enkel vrouwen op. Na maanden op zee kunnen de mannen hun geluk niet teboven. Enkel Herakles blijft op het schip en na een tijdsje brengt hij de mannen met geweld weer terug naar het schip.
- In deze context was Herakles dus een homoseksueel en een echte vrouwenhater.

Theseus

Theseus. De Atheense Herakles

- [Theseus](#) (en) lijkt in vele aspecten op Herakles.
- Theseus verricht enkele werken als **brenger van beschaving**. Hij doodt veel schurken en monsters in de streek van Athene. Daarom werd hij een patroonheilige van die stad.
- Theseus doodt ook zo [Procrustes](#) (en). Deze pleegde een van de meest verschrikkelijke daden volgens de Grieken: hij doodde zijn eigen gasten. Wanneer gasten aan zijn deur stonden, was hij zeer vriendelijk en boodt volledige gastvrijheid. Het bed was echter heel klein, en dus hakte Procrustes ledematen van zijn gasten af tot ze in zijn bed pasten.

Pasiphaë, de Kretenzische stier en de Minotauros

- Theseus is ook de doder van de [Minotauros](#) (en).
  - De koning van Kreta, [Minos](#) (en), krijgt van Poseidon een prachtige stier cadeau om aan hem te offeren. Hij weigert echter dit dier te doden. Als straf laat Poseidon Minos' vrouw, [Pasiphaë](#), verliefd worden op de stier. Ze laat [Daedalus](#) (en) een machine bouwen zodat ze met de stier kan vrijen. Hieruit wordt de Minotauros geboren. Minos laat dit monster opluiten in een labyrint. Enzovoort... (lees het verhaal)
- In de Minoïsche beschaving kwam het symbool van de stier heel vaak terug. Het is nog niet volledig duidelijk waarvoor dit stond, maar heel waarschijnlijk stond het voor de koninklijke macht. Deze mythe heeft dus een heel sterke archeologische onderbouwing.
- Waarvoor is het labyrint een metafoor?
  - Een plaats waar je op zoek gaat naar jezelf. Je moet het dierlijke en monsterlijke in jezelf controleren.

Theseus, Ariadne en Dionysos

- Theseus neemt Ariadne mee naar Athene, maar laat haar onderweg op een eiland achter. Op de kust klaagt ze over Theseus die haar verlaten heeft. De god Dionysus (die zelf uit een sterfelijke moeder geboren is), komt haar tegen en wordt verliefd op haar. Ze wordt zijn bruid.

- Ook dit huwelijk kan een metafoor zijn voor het huwelijk met de waanzin (waar Dionysus ook een god van was). Het kan dus ook betekenen dat Ariadne haar verstand verliest.
- De centauren zijn een volk waarmee de helden vaak in conflict komen. Deze hebben het lichaam van een paard en de torso en hoofd van een mens.
- De held moet vaak een beest of monster verslaan, maar dit lijkt alleen te werken wanneer ze zelf ook een beestachtig aspect in zichzelf hebben.
- Het beestachtige is in veel verhalen ook iets dat buitgemaakt moet worden. Veel helden eigenen zich een deel van het monster toe nadat ze het verslagen hebben.
- Er is een held die een monster doodt zonder een trofee mee te nemen, hij raakt hem zelfs niet aan: het verhaal van Oedipus die de sfinx doodt puur met zijn verstand.

Jason en Argonauten

Jason en de tocht der Argonauten

- Ook [Jason \(en\)](#) heeft problemen met vrouwen. Hij heeft ook af te rekenen met een koning die hem zijn rechten niet gunt. Zijn vader was door zijn oom, [Pelias \(en\)](#), van de troon gestoten. Jason gaat daarom naar zijn oom om zijn rechtmatige plaats op te eisen. Onderweg komt hij een oud vrouwtje tegen die er niet in slaagt om een rivier over te steken. Jason helpt haar oversteken en verliest hierbij een sandaal. Dit vrouwtje blijkt Hera te zijn, die vanaf dan Jason zal bijstaan. Uiteindelijk komt hij bij zijn oom aan. Deze had van een orakel gehoord dat hij zijn einde zou vinden door een man met één sandaal. Daarom geeft de oom Jason de taak om het [gulden vlies \(en\)](#) te halen, een taak waarvan gedacht werd dat niemand het zou overleven. Om deze taak te volbrengen verzamelt Jason alle grote Griekse helden, de [Argonauten \(en\)](#). (lees verhaal van de Argonauten en hun tocht). Uiteindelijk komen ze in [Colchis \(en\)](#) aan waar het gulden vlies bewaard wordt door koning [Aietes \(en\)](#). Deze wilt het vlies geven aan Jason, als hij zich waardig toont. Hij moet hiervoor de ossen mennen, die vuurpuwdelen. Jason kan niet slagen in deze proef, daarom helpt Hera hem. Hera gooit het op een akkoord met Aphrodite, die de dochter van Aietes, [Medea \(en\)](#), op Jason verliefd laat worden. Medea helpt Jason bij zijn proeven en verraat haar eigen vader hierbij. Nadat de proeven gelukt zijn, neemt Jason Medea met zich mee. Wanneer ze terug bij zijn oom komen, neemt deze het vlies aan, maar staat de troon niet af. Medea doodt de oom in Jasons plaats. Ze maakt hem wijs dat ze hem kan verjagen door hem in stukken te kappen en te koken. De burgers zijn echter zo geschockt door al deze gruwels waardoor Jason nog steeds niet koning kan worden. Hij krijgt echter nog een kans om de kroon te verkrijgen door te trouwen met een prinses. Daarom verstoot Jason Medea. Medea is woedend en dood hun beide kinderen en vlucht dan weg met een span getrokken door vuurpuwend draken.
- Hoe komt het dat Medea met zo een daad wegkomt? In het origineel verhaal was Medea waarschijnlijk niet het monsterachtig figuur zoals in deze versie. Medea is waarschijnlijk ontstaan uit een oude moedergodin. Deze staat dus voor het geven en nemen van het leven en de levenscyclus. Dit zou bij de Grieken naar deze versie geëvolueerd zijn.
- Medea doodt hun zonen zodat Jason alle vormen verliest op een vorm van onsterfelijkheid door zijn kinderen. Uiteindelijk komt Jason zeer tragisch ten einde. Hij lag als oude man te slapen op het wrak van de Argo. Er brak een stuk van de mast af dat hem verpletterde.

De held tussen monsters en goden.

Strijd met de chaosdraak: Marduk en Tiamat, Zeus en Typhon

- [Typhon \(en\)](#) is een wezen dat beschreven wordt als een draak met duizend koppen. Hij heeft ontelbare stemmen, schreeuwen en dierengeluiden. Hij ontstond uit een conflict tussen man en vrouw: namelijk tussen Zeus en Hera. Hera is kwaad dat Zeus haar rol in de kosmos twee

keer beledigd heeft. Zeus heeft namelijk twee kinderen zelf verwekt: Athena uit zijn hoofd en Dionysus uit zijn dij.

- Volgens de Grieken was een hermafrodiet een ideaal. Een wezen dat zowel man als vrouw is, die niemand nodig heeft om zich voort te planten.
- Hera wilt dus Zeus straffen door ook zelf een kind te verwekken. Hier komt het monster Typhon uit voort (hier blijkt dus ook weer de Griekse vrouwenhaat: als Zeus het doet, komt er een godin uit voort, bij Hera een monster). Dit monster is zo krachtig dat hij er zelfs in slaagt om Zeus' bliksem af te nemen. Zeus heeft uiteindelijk een sterveling nodig om het monster te kunnen overwinnen. Dit zal Kadmos zijn. Deze speelt met zijn luit de draak in slaap, waarop hij de bliksem terug kan stelen en de pezen van het monster doorsnijdt. Met hernieuwde krachten kan Zeus hem doden.
- Helden zijn als een soort miniatuurversie van de scheppende goden. Dit heeft ook een nadruk: ze staan als mens het dichtste bij het godendom, waardoor ze vaak overmoedig (hubris) worden. Hij probeert zich de onsterfelijkheid toe te eigenen.

De held in conflict met de polis. De held als centaur

- De held is als een soort tussenwezen. In de eerste plaats heeft de polis hem nodig om uit de chaos orde te scheppen. Achteraf komt de held zelf in conflict met de polis omdat hij zelf het monsterlijke in zich heeft. Hij is vaak meer of mindere dan de gewone mens.
- De [Centauren](#) (en) en de [Amazonen](#) (en) staan voor de verstoring van het universum. De mannelijke held moet zegenvieren om de orde te scheppen.

Chiron, de centaur als leermeester van helden

- De centaur [Cheiron](#) (en) verschijnt in verschillende verhalen op als een leermeester. Hij staat voor een wijsheid die in het primaire, dierlijke verborgen zit.

De held en de vrouw. Een gespannen relatie.

- De vrouw was in veel gevallen machtiger dan de mannelijke held. Dit is zeer vreemd voor een cultuur waarbij de vrouw amper macht had.
- Ook monsters waren vaak vrouwen (Medusa, syrenen, ...).
- Veranderingen door [Circe](#) (en) (tovenares komt ook voor in Odyssea):
  - [Scylla](#) (en)
  - [Picus](#) (en)
- Scylla en [Charybdis](#) (en)
- Tussen Scylla en Charybdis kiezen: het minste van twee kwaden kiezen.
- Positieve verhalen van vrouwen bestaat ook, maar hierin zijn de vrouwen steeds maagden. Het is pas wanneer de maagdelijkheid doorbroken wordt dat de vrouwen als negatief worden afgeschilderd.
  - Men kan dit verklaren als een zekere symboliek.
  - De vrouw representeert de cyclus van leven en dood. Geboren worden houdt hierbij altijd sterven in. De seksuele differentiatie tussen man en vrouw heeft onlosmakelijke met de dood te maken. De dood en de vrouw zijn volgens de mythologie samen gekomen. Om het onsterfelijke te bereiken, moet de held de vrouw afzweren.

The Glory of Hera

- Een andere mogelijke lezing over de vrouw in de mythologie:
  - The glory of Hera (Hera is zijn grootste case study)
  - Kernvraag: waarom worden vrouwen zo negatief afgeschilderd.

- Hij herleidt dit terug naar de rol van de vrouw in het gezin in de 5de eeuw voor Christus. De vrouw werd heel sterk onderdrukt (denk aan Demeter en Persephone als kritiek hierop). Dit had een vreemde keerzijde. De vrouw was quasi eigendom van haar vader of man, ze stond voortdurend onder het toezicht van een man. Een van haar taken was echter de kinderen opvoeden, ook de jongens. De jongens stonden tot aan de volwassenheid dus onder het toezicht van hun moeder, afgezonderd van de mannenwereld. Dit zie je ook terug in de mythe van Herakles, waarbij Hera Herakles kon blijven treiteren zonder inmenging van Zeus. Toch hadden de jongens de voorkeur bij de ouders aangezien meisjes uitgehuwelijkt werden wat een volledige breuk was met de familie.
- Een Griekse jongen leefde dus volledig afgezonderd van de mannen onder het toezicht van zijn gefrustreerde moeder. Haar aandacht is echter volledig gericht op haar zoon. Want via die zoon kon de moeder haar eigen wensen verwezenlijken, want deze zoon heeft wel veel meer vrijheden in de maatschappij.
- In de eerste levensjaren, wanneer de psyche wordt gevormd, worden in de ogen van het kind alle belangrijke beslissingen door de moeder genomen.
- Een terugkerend thema is de moeder die haar zonen doodt. Voor de vrouw was de zoon in sommige gevallen als een kleine versie van de man, die ze zo hard haatte. Over de zoon had ze echter volledige controle. Er kan dus een soort projectiegedrag plaatsvinden waarbij de vrouw frustraties uitwerkt op het kind.
- Deze culturele veranderingen zouden ertoe geleid hebben dat de oude mythes over moedergodinnen hervormd werden naar verhalen over wrede vrouwen. Er leefde dus een angst over mature vrouwen onder de Griekse mannen.

Odysseus

Odysseus. De held die de onsterfelijkheid weigert

- Odysseus (en) is een zeer atypische held. Hij moet het niet hebben van zijn kracht, maar van zijn verstand.
- Odysseus is wel degelijk geïnteresseerd in roem, maar uiteindelijk weigert hij de onsterfelijkheid.
- Hij heeft een veel betere relatie met vrouwen, in tegenstelling tot andere helden.
- Odysseus is ook geen monsterdoder.
- In de eerste plaats zijn de listen van Odysseus zijn primaire wapen.
- Odysseus wou in de eerste plaats niet gaan vechten in Troje. Hij had geprobeerd de andere koningen te overtuigen dat hij waanzinnig geworden was door het zoute strand van Itaca te ploegen. Een andere slinkse koning legt Odysseus' zoon voor zijn ploeg, zodat Odysseus moet stoppen en duidelijk is dat hij niet waanzinnig is.
- Odysseus doet er tien jaar over om terug te keren. Dit komt omdat hij de wrok van Poseidon over zich gehaald had. Dit vertelt het verhaal van Polyphemus.
- Athena is de beschermgodin van Odysseus.
- De Ilias en Odyssea verschillen sterk van elkaar. Bij de Ilias is de krijgslust zeer belangrijk. Het heroïsche ideaal van sterven op het slagveld zit sterk in de Ilias. Odysseus zal zelf onderweg afdalen naar de onderwereld om de weg naar huis terug te vinden. Hierbij komt hij Achilles tegen, die hem zelf zegt dat er niets roemrijks is aan sterven tijdens de oorlog. Odysseus kiest dus voor het leven, waarvan hij zoveel mogelijk wilt genieten met zijn vader, vrouw en kinderen.
- Er zijn drie passages waar Odysseus (bijna) goddelijke krachten krijgt aangeboden.
  - Lothophagen: Odysseus weigert een zeer gemakkelijk en aangenaam bestaan en wilt liever de moeilijke tocht aangaan om naar huis te geraken. Odysseus doel is niet gelukkig zijn, maar een zinvol leven te leiden.

19/05/2016

- Odysseus zal op drie momenten een bijna onsterfelijke toestand afwijzen in het voordeel van het gewonen mensenleven. Hij wilt liever de cyclus van leven en dood. Hij wilt gewoon terug naar zijn vader, zijn vrouw en zijn zoon.

De lothophagen: de verleiding van het vegetatieve

- **lothophagen (en)**: geluk dat geen betekenis heeft, is leeg. Er moet een verhaal gelinkt zijn aan geluk. Je zou jezelf niet zijn mocht je een pilletje nemen die je permanent gelukkig maakt. Leed is een deel van het leven.

Kirke. De verleiding van het dierlijke

- Tweede verleiding: eiland van **Circe (en)** (dochter van de zon). Ze geeft de mannen een drankje dat hen verandert in dieren. Dit is een metafoor voor de dierlijke verlangens in de mannen. Het is dus een lustoord.
  - Het is Hermes die Odysseus beschermt door hem een poeder te geven dat hem beschermt van de magie.

Calypso: de verleiding van het goddelijke

- Ten slotte lijdt Odysseus schipbreuk op het eiland Ogygia zonder zijn manschappen. Hier woont **Calypso (en)** (betekent: zij die verbergt). Zij wilt Odysseus voor haarzelf houden (vandaar verbergen). Odysseus wilt echter gewoon weg. Het zijn de goden die Calypso verplichten Odysseus te laten gaan.

Les 6: Helena en Penelope

** 19/05/2016**

Deel I: Helena: Over de macht van het beeld

Eerste slide

- Poster van Mad Men
- Links staat de klassieke huisvrouw (**Jackie Kennedy**) en rechts het sekssymbool (**Marilyn Monroe**)
- In de serie waren de mannen in gesprek. Ze probeerden de vrouwen op te delen in de twee categorieën
- Ook in onze cultuur zijn er mythes terug te vinden: verhalen die een soort structuur in het leven aanreiken.
- Deze verhalen kunnen een keurslijf worden.
- (voorbeeld van persoonlijkheidsquizen; denk: welk Game of Thrones personage ben jij?)

Inleidende slide

- **Helena** was de ultieme schoonheid (de Marilyn Monroe uit de eerste slide).
- Als we de afbeeldingen van Helena door de geschiedenis bekijken duiken enorme verschillen op.
- Helena is iets ongrijpbairs: ze is het ultieme beeld van schoonheid wat zich niet laat vangen in kunstwerken.
- Weerspiegelt het ideaalbeeld van de maatschappij van het kunstwerk

- Helena: betekent ± stralend licht; komt etymologisch van het woord voor maangodin. Ze was oorspronkelijk waarschijnlijk ook een godin
- Wordt ook de Venus onder de mensen genoemd.
- De fakkel, waarmee ze vaak afgebeeld wordt, is ook een symbool voor het platbranden en de ondergang van Troje.
- **Paris**, prins van Troje, is de man die haar schaakte. Ze was oorspronkelijk getrouwd met **Menelaus**, koning van Sparta.

Afkomst

- er zijn twee versies van haar afkomst.
- Zeus wordt weer verliefd op een sterfelijke vrouw, **Leda**. Hij verandert zich in de vorm van een zwaan en verleidde haar. Hieruit komen twee eieren voort. Uit het eerste ei komt het broederpaar **Kastor en Pollux** voort. Uit het andere Helena en **Clytaemnestra**.
- Clytaemnestra zal in de mythologie de naam krijgen van de onbetrouwbare vrouw.
- **Penelope** is aan de andere kant het toonbeeld van de ideale vrouw.
- Helena wordt begeert door alle koningen van Griekenland. Om conflicten te voorkomen heeft Odysseus raad gegeven aan de vader van Helena, **Tyndareus**. Dit is de Tyndareïsche eed: alle koningen beloven dat Helena zelf een man mag kiezen uit haar minnaars. Ze zweren deze keuze te respecteren en de gekozen man te beschermen in conflicten om Helena. Deze eed zal dus de aanleiding zijn tot de grootschalige Trojaanse oorlog.

De twistappel en het Parisoordeel

- Verhaal van de **twistappel**.
- Op het huwelijk van **Thetis** en **Peleus** zijn alle goden en godinnen uitgenodigd, behalve **Eris**, de twistgodin. Uit wrok smijt ze een gouden appel in de menigte met het opschrift “voor de mooiste”. Hera, Athena en Aphrodite twisten om deze appel. Zeus wilt geen oordeel vellen. Daarom gaan de godinnen en Hermes naar een herder, die Paris blijkt te zijn. Deze was verstoten door zijn ouders omdat er een profetie was die voorspeld had dat hij de ondergang van Troje zou betekenen. Paris koos voor Aphrodite.

De twistappel en het Parisoordeel: gender-kritische receptie

- Kritisch werk dat aanklaagt dat vrouwen altijd in passieve positie de verhalen ondergaan. Ze krijgen nooit een sleutelrol in de mythologie.

De ontvoering door Paris. Vrijwillig of niet?

- In sommige versies wordt Helena door Paris geroofd. In de meeste versies wordt ze echter verliefd op Paris en gaat vrijwillig mee.
- Dit is een terugkerend thema: is de mens nog vrij wanneer de goden zich moeien? Blijf je nog vrij wanneer je wanhopig verliefd bent? Is de mens vrij ten opzichte van het goddelijke in zichzelf?
- Gedicht van **Sappho**
- De vaasschildering toont hoe zowel Paris als Helena beïnvloed worden door de goden. Paris wordt gewezen op Helena en Aphrodite gaat letterlijk op Helena's schoot zitten.

In Troje: Helena in de Ilias

- Homeros is een van de grootste bronnen over Helena.
- Bijzonder atypische afschildering: Helena is een kwetsbare vrouw met een tragisch verhaal. Ze heeft helemaal niet gevraagd om haar schoonheid.

- Eigenlijk heeft Helena niet eens zo een grote rol in het verhaal. Homeros schrijft dat Helena niet eens meer de reden was waarom de Grieken bleven vechten. Ergens in het verhaal waren de Grieken en de Trojanen in onderhandeling. Daar riep een Griekse koning dat zelfs het teruggeven van Helena niets meer zou uitmaken, Troje is gedoemd.
- “Vreselijk lijkt ze op de godinnen”: de schoonheid is een soort vloek die over haar rust. De mensen zijn bang van het goddelijke in haar
- Ze is zeer eenzaam in die vreemde stad. Ze werd tegelijk geliefd maar ook gehaat door het volk, want ze brengt de wrok van de Grieken over Troje.
- Op een bepaald punt vechten Menelaus en Paris om Helena. Paris dreigt dit gevecht te verliezen maar Aphrodite redt hem. Ze brengt hem naar zijn slaapvertrek en gaat dan, vermomd als oud vrouwtje, Helena halen. Helena heeft echter door wie ze voor zich heeft en wilt niet meer de speelbal zijn van de Goden.
- Helena is een weefster, net zoals Penelope. Op een bepaald moment wordt beschreven dat Helena haar eigen verhaal aan het weven is op een purper doek. Dit purper is in de Ilias een verwijzing naar al het bloed. Het is dus een soort schuldbetuigenis van Helena omdat ze zoveel leed heeft veroorzaakt. Tegelijk vereeuwigt ze ook de helden van de oorlog in het doek.
- Bij de Ilias is weven vaak de beeldspraak voor het weven van plannen, listen en oorlog in het algemeen. Helena wordt dus afgeschilderd als de wever van het leed.

Na de val van Troje

- Na de val van Troje wou Menelaus Helena doden uit wraak voor al het leed dat ze berokkend heeft. Ze werpt in overgave haar gewaden af. Menelaus krijgt het niet meer over zijn hart om haar de doden en neemt haar weer mee als zijn vrouw.
- In de Odyssea is er een vreemde passage over Helena. In deze versie had Menelaus Helena gespaard en weer meegenomen naar Sparta als zijn echtgenote. Na de oorlog zou ze een verhaal vertellen aan Menelaus en [Telemachus](#) wanneer deze laatste op bezoek was aan het Spartaanse hof: ze zou Odysseus gered hebben in Troje wanneer deze op een dag aan het spioneren was vermomd als een oude bedelaar.
- Het verhaal gaat dat Helena Menelaus en zijn gasten bleef drogeren met een soort opium zodat deze hun wrok over haar zouden vergeten. In deze versie eindigt Helena vaak na haar dood samen met Menelaus op de witte eilanden.
- In andere versies wordt Helena opgehangen door een oorlogsweduwe aan een plataan.

Helena als ‘eidolon’

- Helena is de ultieme uiterlijke schijn. Ze is in essentie een symbool voor de lege illusie van de schoonheid, die het verlangen maar blijft prikkelen.
- Helena bezit haar schoonheid niet, ze is zelf slaaf van haar schoonheid.
- In deze traditie (zoals verteld door [Euripides](#)) verloopt het verhaal van Helena compleet anders dan hetgeen Homerius beschrijft. Paris zou niet Helena zelf, maar een schim die op haar lijkt, roven. De hele Trojaanse oorlog wordt dus letterlijk om een schim gevoerd, waaruit de absurditeit van de oorlog blijkt. [Lees](#) de andere versie.

Verwerking van Helena als ongrijpbare fantoom

- Het idee van Helena als ongrijpbare fantoom.
- Verhaal van schilder [Zeuxis](#): hij maakte gebruik van minstens vijf modellen om zijn Helena te vormen.
- [Faust-legende](#):
- Wetenschapper Faust ruilt zijn ziel met de duivel in ruil voor alle ervaringen die Faust maar wilt. Hij wilt zien of er iets in de wereld is dat hem behaagde.

Helena als gender-vraagstuk: wat is een vrouw?

- Manier waarop vrouwelijkheid wordt geconstueerd in de mythologie: de ultieme vrouw in de mythes bevat altijd een zekere leegte. Vaak is het slechts een uiterlijke schijn. Helena is altijd gehuld in een soort sluier.
- Het vrouwelijke is doorheen de geschiedenis vaak als negatief beeld afgeschilderd. Daardoor gaan vrouwen in de mythologie vaak mannelijke patronen aannemen, die dan wenselijk schijnen te zijn volgens de maatschappij. Maar dit gedrag wordt dan weer gezien als een soort verraad tegenover hun vrouwelijkheid.
- Hoe kan je de vrouwelijkheid betekenis geven buiten de stereotype beelden?

De constructie van moderne vrouwbeelden in beeld gebracht. Nieuwe ‘eidola’ in Mad Men (HBO)

Roland Barthes' Mythologies (1957)

- Roland Barthes gaat in zijn boek op zoek naar hedendaagse mythologie. We zijn tegenwoordig omgeven door allerlei verhaaltjes. Zoals een vis het water niet meer bemerkt waarin hij zwemt, zijn wij ons niet meer bewust van de mythes die zich om ons heen afspeLEN.
- Cover van Paris Match: beeld van het Franse ideaal dat waarvan gedacht werd dat het door heel de wereld werd omarmd.

Poster voor Mad Men

- Don Draper staat voor een etalage raam.
- Je weet niet waarnaar Don kijkt: naar de reclame, naar zichzelf, naar het vrouwbeeld of naar de hele scène en herkent hij zichzelf? Een lege pop zonder enige inhoud, dat telkens hetzelfde verleidingsverhaaltje opvoert.
- Don draper is als reclameman de opwekker van verlangen. Daarom komt zijn beeld overeen met de positie die Cupido inneemt in het schilderij “het Parisoordeel” van Enrique Simonet (video)
- mythes terug te vinden in de poster:
- Mythe van Pygmalion.
- Narcissus
- Helena die haar gewaden afwerpt wanneer ze Menelaus terugziet.

Deel II: Penelope

Het verhaal van de Odyssee

- Helena en Penelope (en) verschillen op zeer veel vlakken. Helena blijft echter een zeer passief figuur. Penelope lijkt passief, maar zal haar lot zelf actief besturen.
- Als echtgenoot van Odysseus is ze zijn vrouwelijke tegenhanger. Ze is ook zeer intelligent.
- Ze staat ook voor de trouwe echtgenote. Ze blijft trouw ondanks het feit dat Odysseus zo lang van huis was (20 jaar!).
- List van het weefgetouw: Penelope heeft moeite om alle minnaars van zich af te houden. Ze zegt dat ze eerst de lijkwade van Odysseus moet weven, maar 's nachts rafelt ze het terug uit.
- Wanneer Odysseus terugkeert moet hij afrekenen met alle minnaars. Telemachus, zijn zoon, helpt hem hierbij. Hij gaat vermomd als een bedelaar naar zijn huis. Ondertussen is de list van het weefgetouw doorzien, en moet Penelope een echtgenote kiezen. Ze zegt echter dat ze alleen wilt trouwen met iemand die net als Odysseus een pijl kan schieten door tien bijlkoppen. Odysseus slaagt hier in als vermomde bedelaar en doodt daarna de vrijers. Penelope is echter nog niet overtuigd en wilt nog eens testen of het zeker Odysseus is. Ze zegt tegen een

dienstmaagd om hun bed op de gang te zetten voor Odysseus. Odysseus roept hierop dat dat onmogelijk is, aangezien hij dat bed zelf gehouwen had uit een dieptgewortelde olijfboom, en zelfs de goden dit amper zouden kunnen verzetten. Hierdoor weet Penelope dat hij echt Odysseus is.

- Het onverzetbare bed is een metafoor voor de trouw van Penelope binnen hun huwelijksbed.
- Het huwelijksbed is het hart van de kosmos voor Odysseus. Odysseus bleef zijn identiteit behouden zolang dat bed daar verankerd staat.

Penelope als tegenpool van Helena en Clytaemnestra

- Odysseus is het toonbeeld van de meest flexibele man. Hij reist de hele wereld rond. Penelope is dan weer het toonbeeld voor de standvastigheid.
- Odysseus komt in de onderwereld Agamemnon tegen, die tegen dan al vermoord was door zijn vrouw. Agamemnon stelt Odysseus echter gerust en doet een lofzang over de standvastigheid van Penelope en haar trouw.
- Penelope vraagt aan Odysseus om vergiffenis dat ze zo koel was bij hun hereniging, maar ze was op haar hoede voor het noodlot dat ook Helena is overkomen. Ze toont dus ook een soort medelijden voor Helena.

De metaforiek van het weven

- In die Ilias wordt alles wat complex en ondoorgondelijk beschreven met weven. Het staat ook voor de intelligentie.

Spinnende godinnen

- Spinnen werd gezien als een activiteit van de goden. (komt ook voor bij de indiaanse, Japanse en Noorse mythologie)
- Is zeer vaak een metafoor voor het noodlot.
- Wie zijn de spinsters: naam voor de schikgodinnen = de noodlotsgodinnen.
- In de Ilias is de schikgodin enkelvoudig, bij de Odyssea zijn er drie godinnen.
- Penelope en Helena zijn waarschijnlijk afkomstig uit deze godinnen.

20/05/2016

- Noodlotsgodinnen hebben de touwtjes in handen van alle verhalen, zelfs van de goden.
- Dat is wat mythologie doet: iets ongrijpbaars begrijpbaar maken.
- Mythologie legt abstracte begrippen vast in metaforen, iets dat als mens wel begrijpbaar is. [Blumenberg](#): sommige dingen kan je enkel begrijpelijk worden via een metafoor. Dat zijn absolute metaforen.
- Absolute metafoor: iets dat je alleen maar kunt vervangen door een andere metafoor. Bijvoorbeeld het “noodlot” kan alleen in een metafoor worden vervat. Ook de waarheid is iets dat zich alleen in metaforen laat beschrijven. Je kan een absolute metafoor niet vervangen door iets dat geen metafoor is. Je kan het proberen uitleggen, maar dat zal altijd gebeuren aan de hand van een andere metafoor.
- Weven van textiel: niet alleen een beeld om het onbegrijpelijke te begrijpen, maar bevat ook een zekere troost. Het weven bevat een schoonheid, het is een ware kunst. Zelfs al valt het lot soms tegen, zelfs dan nog zal het grote verhaal betekenis hebben. Dit beeld redt mensen niet van het lot, maar biedt een manier om ermee om te gaan.

Penelope's weefsel: symboliek

Het weven van een eigen verhaal

- Het afwerken van de lijkwade van Penelope is een symbool voor het einde van Penelope's leven als echtgenote van Odysseus. Het is ook een symbool voor het einde van Odysseus leven zelf. Hij was al 20 jaar verdwenen. Ten slotte is het ook een voorafschaduwing van de dood van de vrijers van Penelope. Penelope is op dat moment dus een soort weefgodin die het lot van het verhaal weeft.
- Helena maakt de helden van de Trojaanse oorlog onsterfelijk bij het weven.
- Weven en liederen zijn nauw verknoopt. Weven was een zeer ritmische bezigheid.

Les 7: Oedipus en de psychoanalyse. Tussen voorbestemming en vrijheid

20/05/2015

Deel I: Mythe van Oedipus

Slide 1

- Indleidende TED talk: Alain de Botton: A kinder, gentler philosophy of success

Voorafgaand aan Sophocles

- De mens gelooft voor het eerst enkel in zichzelf.
- De [sfinx](#) doodt alle reizigers die het antwoord niet weten op zijn raadsel:
- Welk beest loopt in de ochtend op vier poten, 's middags op twee poten en 's avonds op drie poten?
- De sfinx bestaat uit verschillende dierlijke delen.
- Oedipus weet het antwoord: de mens. Hierop werpt de sfinx zich in het ravijn. Oedipus is dus een van de weinige helden die zijn monster doodde zonder hem fysiek aan te raken. Hij nam ook geen enkele talisman mee, hij wou niets overhouden van het monsterlijke.
- In Thebe bleek een wedstrijd te lopen om het monster te doden.
- Veel wetenschappers zien in het verhaal een metafoor voor een overgangsritueel. De jongeman moet de moeder verlaten om zijn eigen vaderrol op te nemen. Het gaat om een rituele moedermoord, waar de zoon zijn plaats inneemt als de naaste van zijn vader. Bij Oedipus loopt het overgangsritueel echter verkeerd. Hij doodt het monster niet op heldhaftige manier. Later doodt hij zijn vader, wiens gelijke hij nu was en huwt zijn eigen moeder.

Als 5e-eeuwse tragedie: [Oedipus Tyrannus](#) (ca. 429) van Sophocles

- [Sophocles](#) was een van de drie grote Attische tragediedichters.
- Via de psychoanalyse is Oedipus een bekend persoon geworden in het modernisme.
- Het zien staat centraal in het verhaal. Oedipus dacht altijd te kunnen vertrouwen op zijn eigen inzicht en intelligentie. Wanneer hij echter zijn eigen fouten merkt, verblindt hij zichzelf.
- Sophocles verbindt het zien en de blindheid. Hij vertelt het verhaal van [Tiresias](#). Tiresias is een blinde ziener. Hij kan fysiek niet zien, maar heeft dan weer een zicht op andere zaken.
- Oedipus raadplaagt Tiresias in de zoektocht naar de moordenaar van de koning (zijn echte vader). Tiresias wilt echter niet het verhaal van Oedipus niet uit de doeken doen. Oedipus wordt hierop kwaad en beschuldigt Tiresias van verraad en samenzwering. Tiresias verklapt hierop in raadsels dat Oedipus zelf diegene is die hij zoekt.

- Tegenstelling van Oedipus die fysiek kan kijken, maar niet kan zien en Tiresias die het zicht heeft verloren, maar wel kan zien.
- Oedipus wordt door de inwoners bijna in de rol van een god geplaatst. Hij neemt zelf die rol gretig over, en denkt dat hij alles zelf kan oplossen.

Mythische achtergrond: verhalen rond het Thebaanse koningshuis

Mythische achtergrond: blindheid in de mythes

- Sophocles trekt het concept van blindheid na het zien van iets goddelijks door in zijn werken.
- De mogelijkheid om een perfect overzicht van de werkelijkheid van de wereld te zien is enkel voor de goden weggelegd. De mens kan nooit de totaliteit van de werkelijkheid aanschouwen.
- Blindheid komt in de mythologie vaak voor bij kunstzinnige figuren: vele dichters en zangers zijn in de mythologie blind. Homeros zou ook blind geweest zijn. Ook profeten zijn vaak blind.
- Blindheid is ook vaak een straf voor het overschrijden van een grens naar het goddelijke die een mens niet mag overschrijden.
- [Philippus](#), vader van Alexander de Grote zou ook blind geworden zijn nadat hij Zeus en zijn vrouw betrapt had.
- De tragedie draait vaak rond de beperking van menselijke kennis. Maar net die beperktheid maken tragedies over mensen het verhaal ontroerender dan eender welke tragedie over goden.

Historische achtergrond: menselijke en goddelijke kennis in de 5e eeuw.

- Context van de [Griekse tragedies](#): werden georganiseerd door de staat tijdens de hoogdagen van de Atheense democratie. Deze waren gratis toegankelijk voor alle burgers. Het was een centrale gebeurtenis voor heel de polis.
- De tragedie is de kunst van de dialoog. Er waren altijd botstende stemmen in een tragedie. Het was daarom in het belang van de Atheense staat om zijn burgers hier op te oefenen. Het verheffen van de stem was een belangrijke drijfveer in de democratie.
- Ook een belangrijk thema in de tragedies: de mens is voor een groot deel verantwoordelijk voor zijn eigen lot. De tragedies gingen vaak over het thema hoe om te gaan met deze verantwoordelijkheid.
- Opkomst van de godenkritiek was ongeveer in dezelfde periode. Orakeluitspraken werden veel minder ernstig genomen gedurende die tijd. De goden kregen veel minder de rol toegeschreven van de schrijvers van het lot. Mensen stonden hier zelf voor in.
- God als schepping van de mens: “mochten paarden goden kunnen bedenken, zouden deze een paardenhoofd hebben.”
- Nieuw mensbeeld: de mens gelooft dat hij de wereld kan zien en begrijpen met zijn eigen verstand. De mythe van Oedipus introduceert dit gedachtegoed in het personage van Oedipus. Het is echter een kritische kijk op het nieuw denkbeeld.
- Oedipus verwijt Tiresias dat hij als ziener van de goden niet eens in staat was om het raadsel op te lossen.

Oedipus tussen zelfbeschikking en noodlot

- Tragedie gaat op zoek naar diegene die de uiteindelijke schuld heeft in de mythe van Oedipus.
- sommige lezingen stellen dat het nog de wraak van de sfinx is die doorwerkt.
- Oedipus heeft uiteindelijk volledig zelf de beslissing genomen zich te verblinden.

De sfinx en haar raadsel

- Het was een puur verstandelijke overwinning. Hij overwon het monster met zijn intellect.
- Het raadsel doet denken aan een monster dat eerst op vier poten, dan op twee poten en dan weer op drie poten blijkt te lopen. Oedipus herleidt dit monsterlijke beeld echter weer naar het menselijke. Dit kan een reflectie zijn van het vernieuwde mensbeeld.
- Men kan zich afvragen of Oedipus er eigenlijk wel in geslaagd is om het monster te verslaan. Uiteindelijk wordt Oedipus zelf herleid tot iets monsterlijks. Hij ging van een zelfzekere, sterke man naar een enigma voor zichzelf, dat zijn eigen lot niet meer in handen heeft. Uiteindelijk eindigt hij zelf als een hulpeloze “driebeen”, blind en verslagen.
- Oedipus: etymologisch kunnen er twee zaken uit afgeleid worden:
- “zwel voet”: zijn voeten waren doorboord als baby door zijn vader
- “weet voet”: het beeld van de alwetende en oplosser van problemen.
- di pus: “twee voet”: de tweezijdigheid die in Oedipus huist: van de zelfzekere man naar het compleet tegenovergestelde. Alles wat Oedipus over zichzelf dacht te weten, blijkt niet te kloppen.

Oedipus als prototype van de Westerse denker

- Oedipus wordt een prototype van westerse denkers. De vadermoord is een beeld voor het breken met de traditie. Hij gaat alleen voort op zijn eigen verstand.
- Tragedie van het westerse denken: na de vadermoord, het breken met de traditie, blijft de denker ongeworteld en eenzaam achter.
- De deprojectie is een belangrijke stap in de menselijke geschiedenis. De mens begint in te zien dat hij de schepper is van de goden en niet omgekeerd.
- [René Descartes](#): “Je pense donc je suis”
- Niets behalve het eigen verstand is een betrouwbare bron. Hierbij kan Descartes gezien worden als een moderne Oedipus.
- [Friedrich Nietzsche](#): verklaarde god dood: pleegt op deze manier dus de ultieme vadermoord. Hij breekt volledig met alle voorgaande westerse en katholieke traditie. Geen bijbel meer om op te steunen, zelfs geen koning meer die het recht heeft om te heersen. Een moord op de hele westerse wereld. De mens blijft over als een heel eenzaam wezen, die alles op zichzelf moet doen.

Deel II: Psychoanalyse over/als mythe: verderschrijven aan het verhaal van Oedipus.

Freud: de uitvinder van de psychoanalyse

- [Sigmund Freud](#) zijn blik: Oedipus die met zijn moeder slaapt.
- ...

Freud over mythologie

Freud over Oedipus Tyrannus

Freud's identificatie met Oedipus

Postfreudianisme: de Lacaniaanse ‘extimiteit’

Conclusie: de ‘mythologie’ van lot en zelfbeschikking wordt nog steeds geschreven...